

KNJIŽEVNOST

MESEČNIK ZA UMETNOST IN ZNANOST

3

L. I. 1933

T. Brodar: Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje. (Dalje)

S. Janež: Ljudje v hotelu.

P. Lem: Ludvik Mrzel in socialna književnost. (Konec)

L. Adamič: Slučaj Mooney-Billings. (Konec)

P. Lem: Zgodovinski pregled revizionizma.

M. S.: Kriza „Ljubljanskega Zvona“.

P. Lem: Bartol „Lopez“. (Konec)

T. Brodar: Čufar: Februarska noč.

Uredništvo in uprava: Rimska cesta šte. 20/I.
Izdajatelj in urednik: Bratko Kreft, Rimska c. 20/I.
Odgovorni urednik: Vičič Milan, Idrjiška ulica št. 13.

TISKARNA „SLOVENIJA“ D. Z. O.Z.

LJUBLJANA

WOLFOVA UL. 5T. 1

Izvršuje vsa v tiskarsko stroko
spadajoča dela po zmernih ce-
nah. — Časopisi, knjige, revije,
brošure, vabila, letaki, plakati itd.
Zaloga beležnih koledarjev.

TELEFON 27-55

Naročnina se plačuje v štirih obrokih po 15 Din. — Celoletna
naročnina je 60 Din (za inozemstvo 80 Din). Posamezna številka 7 Din.
Rokopisi se ne vračajo. — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani.
(Predstavniki A. Kolman.)

Tone Brodar:

NACIONALNO VPRAŠANJE KOT ZNANSTVENO VPRAŠANJE

(Dalje.)

2.

Vidmar pripisuje nacionalno zavest plemenom in utemeljuje to svojo trditev s primerom, da so slovanska plemena nazivala germanska Nemce, češ, da so jih s tem oddelila kot »nekaj tujega in sovražnega« od sebe. Pleme kot sociološki pojmov označuje krvno skupnost ljudi na stopnji lovskega, nomadskega in na začetku poljedelskega gospodarstva ter nima nikake etnografske vsebine. Če so dala slovanska plemena germanskim ime Nemci, potem niso pri tem mislila na nič drugega, kakor, da jih ne razumejo, da so za njih »nema«. Zavaljo tega pa niso živela z njimi v prav nič manjšem prijateljstvu in prav nič večjem sovraštvu kakor z etnografsko sorodnimi plemeni. Pleme je organizacija zase. Interesi plemen so si kljub istemu jeziku nasprotni. Dokaz so neprestane borbe med njimi in bojne plemenske zveze z etnografsko tujimi plemeni proti etnografsko sorodnim. To ni prav nič specifično slovanskega in Vidmar se je v nepoznanju sociologije znašel v isti vrsti z Jeremiji iz šolskih čitank, ki tožijo nad slovansko neslogo.

Mimogrede se ustavimo še pri eni Vidmarjevi napaki, ki sicer nima zveze z našim vprašanjem, toda je vsebinsko nanj navezana in je ilustracija Vidmarjevega nepoznanja sociologije, ki je s svojimi znanstvenimi rezultati za problem naroda predvsem važna. Vidmar pravi: »... rodovi, ki so se plodili hitreje, ki so živeli v rodovitnejših predelih in ki so se prej strnili, so zmagovali nad manj vitalnimi, manj srečnimi in manj umnimi.« (str. 20). Tale stavek je vprav vzoren stavek metafizične strukture. V družbenem življenju ne gre nič — po »sreči«. Vse je podvrženo zakonu kauzalitete (vzročnosti). Rodovi, ki so živeli v ugodnih prirodnih razmerah, se niso strnili, ker jih priroda ni silila k temu. Proces strnenja se je vršil na drug način. V ugodnih prirodnih razmerah so se ljudje hitro množili, zato so se morali poedini rodovi vse bolj umikati v manj rodovitne predele, kjer so morali produktivnost svojega dela povečati, če so hoteli zadostiti svojim potrebam. Tako so se rodovi strnili. Njihov um se je izpopolnjeval v praksi. Če so prišli v borbo z rodovi iz bolj rodovitnih zemelj, so zmagovali,

ker so bili bolj odporni in bolj umni. Določeni klimatski in prirodni pogoji so določili raznim plemenom posebne načine borbe s narodo, posebne produkcijske in socialne razmere in te zopet posebno psihično konstitucijo. Njihova duševna konstitucija se je spremenila in se manifestirala v specifičnosti njihove kulture. Ekonomski interesi teh plemen pa so ostali prej ko slej nasprotni, za to je dobival etnografski karakter poedinih plemen posamezne karakteristične črte, ki izginjajo šele kasneje s širjenjem ekonomske baze. Tako človek v svojem neprestanem prizadevanju, da bi zadovoljil svoje rastoče potrebe, neprestano spreminja samega sebe.

Kljub skupnemu jeziku in kljub v glavnih potezah enotnemu psihičnemu karakterju pri teh plemenih ne najdemo ničesar skupnega, kar bi se moglo nazvati narodna zavest. Kako nastajajo imena, ki naj po Vidmarju oddele »tuje in sovražne« narode ali vsaj »zarodke« narodov med seboj in ki naj bodo dokaz, da je narodna zavest vedno eksistirala, nam pove sociologija. Kalifornijski Indijanci se n. pr. med seboj takole označujejo: »Oni iz Dolenje reke«, »Oni iz Jezera«, »Gorjanci«, »Obalci« i. t. d.* Imena sama so očiten dokaz, da o kakšni etnografski vsebini pri njih ni sledu. Iskati torej pri plemenih narodno zavest se pravi, ne poznati sociologije.

Navzlic temu, ali bolje, prav zaradi tega pravi Vidmar: »Nobenega dvoma ne more biti, da je ljudstvo, ki govori in piše svoj jezik in ki ima zavedno ali nezavedno čuvstvo in voljo, pripadati posebni jezikovni in kulturni enoti in ki se čuti tako enoto, da je tako ljudstvo narod.« In vendar mi dvomimo, kajti trditev je preširoka. Takšna, kakor je, se da aplicirati na vsa divjaška plemena, ki se pač zavedajo, da pripadajo neki določeni jezikovni skupini, toda iz tega ne izvajajo konsekvenc v obliki kakšne narodne zavesti. Za njih je pleme vase zaprta edinica, vsa druga plemena, ne glede na svojo jezikovno ali kulturno sorodnost, pa so jim enako tuja. Zavest pripadanja neki etnografski edinici še ni narodna zavest. Tega ni treba podpirati z dokazi, ker smo o tem že dosti govorili. Na tej stopnji družbenega razvoja poznamo izključno zavest plemenske pripadnosti.

Za to je vsebinsko zgrešen tudi primer Arabcev kot religiozno-državniškega naroda. Arabci ne predstavljajo v periodi svojega osvajalnega pohoda nič drugega, kakor plemensko zvezo nomadskih ljudstev, ki so postala radi prenaseljenosti ekspanzivna. To je isti primer, kakor pri Mongolih, Tatarjih itd. Islam predstavlja v bistvu ideološko formo ekonomske ekspanzivnosti nomadskih plemen. O narodni zavesti in narodu tu ne more biti govora, saj vemo iz zgodovine, da etnografska pripadnost v arabskem družbenem življenju ni imela nobene važnosti, temveč edino le religija, ki je bila idejni obraz cele arabske družbe, podobno, kakor je postal nacionalizem idejni obraz meščanske družbe. Arabci so postali z osvajanjem ustanovitelji svojevrstnega fevdalizma, islam

* H. Cunow: Allg. Wirtschaftsgeschichte.

pa ideologija vladajočega razreda. Postal je nalik krščanstvu v Evropi ideologija anacionalnega fevdalizma.

Isto je z Judi in Mozesom, ki ga proglašajo Vidmar za judovskega narodnega prebuditelja. Nikjer v zgodovini ni anacionalnost ljudstev na tej stopnji razvoja tako očitna, kakor prav pri Judih, ker že ime samo označuje le religiozno pripadnost. Judje so prišli kot nomadske horde iz severno-árabskih in vzhodno-egiptovskih pustinj. Mozes je bil torej le plemenski poglavar — vojvoda, ki je vodil borbe v novo osvojevanih zemljah. Izraelska vera v to, da so izvoljeno ljudstvo, ki ima posebno misijo, nosi v sebi prav isti odsvit ekspanzivnosti nomadskih plemen, ki v starih zemljah ne morejo več živeti kakor pri Arabcih. Družbene potrebe so izhodišče vseh ideologij in vsej idejnih gibov. V primeru Arabcev in Judov je bila religija tista ideologija, kamor so ta ljudstva položila idejno svoje materialne težnje.

Gremo dalje. Moti se Vidmar, ko išče nacionalne zavesti pri Grkih in Rimljanih. Vsa ta ljudstva so se razvila preko plemenskih organizacij v močno razredno diferencirani suženjski gospodarski sistem, čigar jedro je bilo trgovsko mesto. Z razvojem trgovskega kapitala je ekspanzivnost teh mest rastla, postala so prav za prav razbojniška gnezda, ki so izsesavala podjarmljena ljudstva. »Rim ni bil industrijsko produktivna družba, ampak militaristično-razbojniška država.«* Trgovski kapital v zvezi s suženjskim gospodarskim sistemom ni bil produktiven, kakor je kasnejši evropski trgovski kapital, ki je zrasel na fevdalni osnovi, za to je bil nujno razbojniški. Rimski senat je n. pr. takole utemeljil nadaljevanje vojne s Kartago: »Naš posel je zmagovati delovna ljudstva in jih prisiliti, da nam dajo tribute; vztrajajmo torej v borbi, ki nas dviga v njihove vladarje.** Osvajanje se ne vrši v imenu kakega latinskega nacionalizma, kakor trdi to Vidmar, marveč edinole pod vodstvom Rima in za Rim. Če se kasneje raztegne pojem Rimljan na celo Italijo, potem je to v zvezi s fevdalizacijo zemlje v Italiji.

Vzrok propada antičnega sveta je v njegovi nesposobnosti, da bi razvil produktivne sile, da bi povečal produkcijo in da bi zadovoljil svoje potrebe. Rastoče potrebe so prehitale razvoj produktivnih sil, zato se je moralo število sužnjeve, edine delavne sile, neprestano večati in je doseglo prav ogromne številke. Takšen okoren tehnični aparat, ki ni imel sposobnosti razvoja produktivnih sil, je prej ali slej moral zlomiti hrbtnico antičnemu svetu. Zrušil se je sam vase. Tu leži vzrok njegovega propada, ne pa v izživelosti »narodnosti«, kakor pravi Vidmar. Niti rimski niti grški patriotizem ne objemata neke etnografske edinice, marveč le mesto. Ta patriotizem je ideologija mestnih patricijev in nima ničesar skupnega z narodno zavestjo.

Grki in Rimljani so se seveda zavedali, da so razvili zelo

* Max Beer: Allg. Geschichte des Sozialismus und der sozialen Kämpfe.
** Istotam.

visoko kulturo in ta zavest jih je navdajala s ponosno samozavestjo, da so nekaj drugega kakor ostala ljudstva — barbari —, toda vsa ta grška ali latinska mesta ter plemena obsegajoča zavest je prav tako malo narodna zavest v modernem smislu te besede, kot zavest slovanskih plemen, da se med seboj lahko razumejo, z Germani pa ne, ali pa kot zavest nekaterih zadnje-indijskih plemen, ki se boje dotika z Malajci kakor okuženja.

In če se zopet sklicujemo na stavek: »biti« je pred »zavedati se« (to je sicer stavek materialistov, ki jim stoji Vidmar s svojo metafiziko diametralno nasproti, toda navaja ga v svoji nedoslednosti sam), potem bomo rekli: v antiki ni narodne zavesti, antična ljudstva niso narodi v modernem smislu. In ker dejansko-grškega naroda ni bilo, si je izmislil Vidmar teorijo o njegovi — smrti.

Še laglje nam bo zanikati existenco naroda v srednjem veku, odnosno v dobi fevdalizma. Preseljevanje narodov (reči bi morali plemen ali ljudstev) se je vršilo v znamenju osvajanj nomadskih plemen in nastajanja fevdalizma. Njegova ideologija je anacionalno krščanstvo. Drobna provincialna raztrganost, ki je bila v okviru tedanjih produkcijskih razmer edino mogoča politična forma gospodarstva in je bila nujna predpostavka vlade fevdalizma, ki jo je zaradi tega forsiral tudi še tedaj, ko so bile produkcijske razmere že zdavnaj zrele za širšo politično formo, ta razcepljenost je onemogočala gospodarsko, duhovno in kulturno združitev etnografskih edinic, kar je za nastanek naroda nujen predpogoj, zato tudi ni nikakega sledu narodne zavesti. Toda, v naročju tega fevdalizma so se pričeli razvijati prvi njeni znaki. Rojstvo in prebujenje novega razreda — meščanstva — je tudi rojstvo narodne zavesti in naroda. Odkod ta njena povezanost z mladim meščanskim razredom, kakšna je torej njena družbena podlaga, to bomo videli kasneje.

Ugotovili smo torej, da vse do časa, ko se je začel razkrajati fevdalizem, v družbenem razvoju ni bilo mesta narodni zavesti. Vsa ta ljudstva brez narodne zavesti tedaj ne moremo nazvati narode, kajti narodna zavest je edina duševna manifestacija narodne existence, tedaj edini njegov existenčni dokaz, kajti »biti« je pred »zavedati se«.

Toda, kaj je potem ljudstvo? Na ta pojem smo v svojem izvajanju neštetokrat naleteli, pa ga do sedaj nismo precizirali. Tudi Vidmar ga uporablja, nekako v smislu narodnega kadavra, ki je obsojen na gnitje v samem sebi, toda pojem obvisi v zraku in človek navsezadnje vendarle ne ve, kakšna je razlika med narodom in ljudstvom, ali med »živim« in »mrtvim« narodom, kar v Vidmarjevem jeziku pomeni — ljudstvo.

V vsakdanjem življenju delamo neštetokrat podzavestno razliko med ljudstvom in narodom. Pravimo n. pr. ljudska veselica pa narodna svečanost in vemo: na ljudski veselici harmonike, narodne (reči bi morali tudi *Lj u d s k e* = *Volkslieder*) pesmi, ljudje, ki ne vedo prav nič, da so pripadniki tega in tega naroda, elementarno človeška neprisiljenost, to so ljudje, ki imajo

samo to skupno, da govore isti jezik, da pripadajo isti etnografski edinici. To je ljudstvo. Na narodni svečanosti pa zastave, himne, nacionalne pesmi, navdušenost itd. Tu niso samo pripadniki neke etnografske edinice, marveč je to skupnost ljudi, ki je agresivna iz sebe navzven, ki ima tedaj kot celota neke skupne interese, zaradi katerih nastopa kot celota.

Ljudstvo je potemtakem etnografska kategorija. Označuje jezikovno in kulturno pripadnost neki edinici ljudi. Ljudstva nastajajo na rasni — nikjer seveda čisti, temveč samo pomešani — osnovi, toda družbeno življenje v posebnem miljeju jim je dalo poseben psihičen karakter, v katerem je rasni karakter samo en faktor. Za etnografski karakter Egipčanov ni n. pr. važno samo to, da so bili pripadniki te in te rase, v glavnem marveč dejstvo, da so živeli ob Nilu, ki vsako leto izstopa iz struge. Ta fakt jim je diktiral poseben način borbe s prirodo, ki je temeljni, rasno-biološki konstrukciji dodal še empirično, v njihovem družbenem življenju pridobljena svojstva (prav tako, kakor je bila njihova rasno-biološka konstrukcija empirično pridobljena v njihovem prirodnem življenju), kar tvori enoten psihični karakter Egipčanov in determinira poseben izraz egipčanske kulture.

»Ljudstvo je, narod nastane.«* Ta stavek kratko in jasno izraža razliko med ljudstvom in narodom. Ljudstvo ima svoj začetek v prirodi, narod v zgodovini; ljudstvo je torej v osnovi priroden, narod pa zgolj zgodovinski pojav. Ljudstvo je relativno statičen, narod dinamičen pojav. Ljudstvo je etnografski material za narod. Neko ljudstvo se lahko v narod razvije, kar je odvisno od stopnje gospodarskega razvoja tega ljudstva, ono predstavlja temelj, ki na njem narodi nastajajo.

Toda... narod ni samo zgodovinska kategorija, temveč zgodovinska kategorija določene epohe, epohe prodiranja kapitalizma. Proces likvidacije fevdalizma in razvoja kapitalizma se kaže istočasno tudi kot proces spajanja ljudi v narode.

V okviru fevdalizma se je razvijal nov razred — meščanstvo, ki je v svoji težnji po razširjenju fevdalnih provincialnih meja (kar je bilo nujen predpogoj razvoja meščanskega razreda) postal nosilec narodnostne ideje. V momentu, ko so nastale take produkcijske razmere, da so mogle zajeti v skupnosti ekonomskih interesov celo etnografsko edinico, se je rodil narod. Tako skupnost, tako ekonomsko povezanost je moglo ustvariti šele meščanstvo s svojimi zahtevami po svobodi konkurence, trgovine in industrije in s svojo ideološko borbo za razširjenje ozkih fevdalnih obzorij. Toda na to družbeno važnost naroda se povrnemo kasneje.

Ugotovili smo tedaj prva dva znaka naroda: jezik (etnografska skupnost) in ekonomsko povezanost. Ta pa je mogla nastati le na skupnem teritoriju. Ljudstva, ki žive na različnih teritorijih, se ne morejo razviti v narod (n. pr. Judje),

* P. Joachimsen: Vom deutschen Volk zum deutschen Staat.

ker med njimi ni ekonomske povezanosti. In četrtič, ne da se negirati, da nosi prerez duševne konstitucije poedinega naroda neke določene specifičnosti, ki se kot take odražajo v kulturi tega naroda. To bi bil torej narodni karakter, ki ga označuje Vidmar kot edino karakteristiko naroda. Med tem, ko je Fichtejev »nacionalni duh«, na katerega se naslanja Vidmar v enem delu svoje teorije, dosledno metafizičen pojem, je Vidmarjeva »narodnost« nedosledno prirodno pojmovanje metafizično objasnjevanega pojma. Kombinacija, ki mora nujno zavesti v konfuznost.

Po Vidmarju je rasa produkt prirode in narod tudi produkt prirode. V čem je med njima razlika? Vidmar je ne dela. Rezultat: konfuznost.

V našem smislu je treba narodni karakter pojmovati ožje, kakor ga pojmuje Vidmar. Nedvomno, da ima tudi rasa vpliv na tvorjenje tega karakterja, toda treba je dati temu vplivu pravo mesto. Rasa je po Haberlandtu »... vsota počasi in polagoma se spreminjajočih dednih diferenciranih svojstev, ki jih za razliko od nedednih tradicionalnih kulturnih vrednot lahko imenujemo dedne vrednote.« To so torej deloma anatomska, deloma fiziološko-psihološka svojstva, ki se dedno prenašajo iz pokoljenja na pokoljenje. Vsota teh svojstev je biološka konstitucija nekega naroda. Rasa je torej antropološka kategorija.

Nedvomno, na narodni karakter določenega naroda vpliva tudi ta rasno-biološka konstitucija. Toda človeštvo se v svojem razvoju prirodi vse bolj odtuja. Rastoče potrebe so ustvarile nujnost povečanja produktivnosti dela. Nastala so orodja. Odnos človeka napram prirodi se je izpremenil, obenem pa tudi odnos ljudi med seboj. Človek izpreminja zaradi svojih potreb samega sebe. Na konstitucijo narodnega karakterja ni torej delovala samo priroda, temveč socialni odnosi in še v prvi vrsti socialni odnosi. Rasne razmere se menjajo tako počasi, da jih moremo smatrati v primeri s socialno okolico, ki človek živi v njej in ki se hitro izpreminja, kot relativno stalen faktor iste vrednosti kakor klima, geografski položaj itd. »Rasni karakter se ima proti narodnemu, kakor faktor proti produktu.«* Z drugimi besedami: rasni karakter je samo eden izmed znakov narodnega karakterja, ni pa isto, kar je ta. Narodni karakter torej ni produkt prirode, temveč socialnih razmer.

Narodni karakter je specifična duševna konstitucija določenega naroda, ki se izraža v posebnem karakterju kulture tega naroda. Pod vplivom razvoja prometnih sredstev, ki zblizuje ljudi vseh kontinentov med seboj, pod vplivom novih gospodarskih tokov, ki objemajo ves svet, pod vplivom kapitalističnega gospodarskega razvoja, ki internacionalizira, pod vplivom vse večjega odtujevanja od prirode, se vse bolj zabrisujejo razlike med nacionalnimi karakterji raznih narodov. Človeštvo se paralelno z gospodarstvom tudi ideološko internacionalizira. Tendencia življenja, ki

* Goldstein: Rasse und Politik.

je danes bolj ko kedaj očitna, je centralizacija, združevanje, bližanje k temelju človeške družbe — k človeku. Če pravi Vidmar: »Narodnost je in bo ostala osnova vsake bodoče preuredbe sveta«, potem je to dokaz njegove socialne slepote. Vidmarja se življenje ne dotika. On išče v sebi, ne v procesu. Konstruira, ne analizira. Vidmar je sholastik.

Narod je torej zgodovinsko nastala edinica jezika, teritorija, ekonomske povezanosti in psihične konstitucije, ki se izraža v skupnosti kulture. Za njegovo označbo je vselej nujna eksistenca vseh štirih znakov. Lahko si n. pr. zamislimo ljudstvo z istim nacionalnim karakterjem, ki pa vendarle ni narod, če ne živi na istem teritoriju, torej nima skupnih ekonomskih interesov in ne govori istega jezika. Tako ljudstvo so n. pr. Judje. Raztreseni po svetu, pa vendar v glavnih potezah enotne psihične konstitucije, ki je rezultat nekdanjega skupnega življenja, torej neke odmrle materialne baze, navzlic temu niso narod. Vzrok tega, da so se ohranili kot celota dolga tisočletja, je v njihovem v vseh deželah enakem specifičnem zgodovinskem položaju. Danes, ko so tradicionalni zidovi med njimi in ostalimi ljudstvi odpravljeni, lahko konstatiramo, da njihova enotna psihična konstitucija odмира in se diferencira.

Obratno pa je treba korigirati Vidmarjevo trditev, da Severnoamerikanci niso narod. V momentu ko se je del Angležev preselil v novo zemljo, zaživel pod čisto drugimi življenjskimi pogoji in se pričel po svoje razvijati ter prišel v ekonomski konflikt s prejšnjo materno zemljo, je treba govoriti o posebnem severnoamerikanskem narodu.

Precizirajmo na koncu še enkrat vse pojme, ki smo jih določili v tem poglavju. R a s a je antropološka kategorija. Zanj pridejo v poštev predvsem telesne posebnosti, ki se dedno prenašajo. L j u d s t v o je etnografska kategorija. Razvija se na rasni osnovi, je torej v temelju priroden pojem. Označuje ga jezik in psihična konstitucija kot produkt rasno biološke konstitucije in skupnosti socialnih razmer. N a r o d je zgodovinski pojav, produkt epohe nastajanja kapitalizma. O njegovi družbeni važnosti bomo govorili v prihodnjem poglavju.

Če izvzamemo Vidmarjev pojem »narodnost«, ki ga smatramo le kot pojmovno abstrakcijo, ki označuje pripadnost k nekemu narodu, potem smo opredelili vse pojme, ki so nam potrebni za to našo nalogo. Kompas pa naj nam bo gornja definicija.

(Dalje prihodnjič.)

Kdor more odstopiti, oziroma prodati kakršnekoli gospodarske in socialno-znanstvene knjige ali revije, ki so kdaj izšle v slovenščini, naj ja vi upravi »Književnosti«, Rimska cesta 20/I.

Stanko Janež:

LJUDJE V HOTELU

Franci ni nič drugega na svetu kot ubog nameščenev v hotelu. Pride in vrši službo: na mize prinaša skodelice in jih spet odnaša, teka semintja in prinaša gostom pijače. To dela ves dan. Zjutraj pride, se javi hotelirju, potem pa mora zmerom paziti, da so gostje čim bolj postreženi. Seveda, če pride kakšen gospod ali kakšna gospa iz višje družbe, se mora lepo prikloniti, potem mora pomagati sleči plašč in odložiti gospodu klobuk. To se vrši vsak dan in Franci je tako navajen tega, da mu pri vsem tem ni treba skoraj nič misliti. S hitrimi koraki odbrzi, se spet klanja, pozdravlja in vse gre gladko od rok. V njegovi glavi pa je vse polno lepih misli in sanj o bodočnosti, o tisti silni bodočnosti, ko bo sam — gospod hotelir. V njegovih sanjah vstajajo lepe, mogočne stavbe s petimi ali šestimi nadstropji, z balkoni in sijajnimi vrtovi.

Nihče ne ve, kaj ga čaka na svetu, si misli Franci. Svoj čas sem služil že marsikje, marsikaj sem doživel in se marsičesa naučil, kako je treba živeti na svetu. Bog ve, si pravi, nekoč se bo res moglo zgoditi, da bom sam svoj gospodar. Takole se bo vzdigovala visoka stavba pod nebo, sanja sam pri sebi, in na njej se bo z velikimi črkami blestel napis:

HOTEL »EVROPA«,

ali pa morda:

HOTEL »UNION«,

saj potem ne bo nič lažjega, kot izbrati si en lep naslov iz mnogih. Res da je zdajle samo ubog natakarkar, toda pomalem človek zraste. Čas ustvarja ljudi, biti natakarkarček res ni bogve kaj na svetu, si misli Franci. Vse je odvisno od časa.

Pride trenotek, samo kratek trenotek od večnosti in sedanji natakarkarček bo nekoč gospod hotelir. Na vse se mora človek pripraviti, si pravi in devlje na stran od svoje majhne plače. Čez deset let, še deset let, si misli. In spet nosi skodelice, se klanja in pozdravlja, spremlja goste do vrat in jih potem nalahno zapira.

Natakarkarica Pavla mu pomaga. Ne pomaga nič na svetu, človek mora iti služiti in iskat svoje sreče. Mnogo jih je po pivnicah, po beznicah, povsod se smehlja sreča, doma je dosti otrok in biti natakarkarica v hotelu je že kar precej na svetu. To ni nič hudega, če mora človek čistiti žlice in vilice in paziti, da so mize lepo pogrnjene z belimi prti. Tako imenitni gospodje prihajajo sem, si misli, in vsi so tako prijazni; kdo na skrivaj pomežikne ali jo prime za belo roko in jo prime za mehko bradico in ona se mora zares od srca nasmejati tem imenitnim gospodom. Saj kaj takega ni bilo nikoli doma: oče se je le redkokdaj poigral z njeno roko. Marsikdaj je morala bosa v gostilno po četrtno vina in ko se je vrnila, je imela noge pobite od kamna; in zdaj je natakarkarica v hotelu.

To ni prav nič posebno velik hotel. Nekoč je bil popolnoma

nov, a z ljudmi je že tako — viharju časa ga nihče ni mogel več oteti. Zelo se motite, če mislite, da bo res kdaj kaj iz te stvari. Zdaj je to zelo star hotel, eden tistih hotelov na svetu, kakor jih vidite zmerom in zmerom po predmestjih sveta: razbiti, polomljeni stoli, škripajoče mize in prepereli zastori na oknih. Tu je neskončno malo solnca, premalo za tako brezupno star hotel. Vse stvari so polne čudnega, zlomljenega brezupa, vse stvari so tako polne hrepenenja, vsi ti polomljeni stoli, vse škripajoče mize, vsi prepereli zastori na oknih kričijo svoje blazno pričakovanje. Preveč gorja je tu v teh žalostnih stvareh. Morda pa je ta hotel čisto pred našimi očmi, sredi mesta in morda je že marsikdo od nas bil njegov gost, saj smo skoraj že vsi pozabili na to in bomo danes ali jutri spet tam.

Franci računa in pregleduje jedilni list. Natakariča Pavla čisti žlice in vilice in pospravlja: mlada je, sinje oči ima kakor riba in svileno mehke lase. Tako hiti z drobnimi koraki iz kota v kot, da gleda ves hotel za njo. Gostje prihajajo, vsak dan jih je mnogo, ob nedeljah največ. Pavla pa zmerom sanja o kinu in o filmih. Njena mati je perica in pere študentom, v mračni ulici nad železnico imajo stanovanje, oče pa je bogve kje po svetu in ga je sram vsega. Njen brat Ludvik je bil zasačen pri vlomilski družbi, ko so hoteli vlomiti v neko draguljarno, saj iz tega pač nikoli ne bo nastal kakšen roman, iz tega življenja bi mogel človek napisati komaj kakšno črtico »Ljudje v hotelu«.

Zjutraj pride tu pa tam kdo, takle človek mora biti res hudo lačen, morda se je od daleč pripeljal z vlakom in zdaj sedi tu sam za mizo in pije četrtinko vina. Zjutraj ob šestih ni nič posebnega. Tedaj se ljudje šele nekoliko predramijo iz sna. Ulice začno pomalem živeti, treba je napraviti ogenj in pomesti po sobah. Potem počasi poteka ura za uro in do desetih se človek že nekako prerine skozi čas, potem posije nekoliko solnce na dvorišče in natakariči Pavli od silnega hrepenenja zadrhti srce. Nekaj toplega se ji zgane v prsih in ko je vse pometeno in se po zidu igrajo zajčki, si prekriža roke na prsih, ali pa stoji pri vratih in gleda skozi okno.

Po ulici se približje debel gospod v kožuhu, z lovsko puško na rami, bržkone kak lovec, iz nahrbtnika moli zajčja glava. Za njim teče volčjak, vse je tako nevsakdanje, da zmoti človeku pogled. Potem gre vse mimo kakor v filmu: gospa s psičkom v naročju, najrazličnejše srčkane živalce, neki Dalmatinec krošnjar, neki Bošnjak s puranom pod pazduho, neki raztrgan fant teče po cesti, upije in prodaja časopise: »Jutro«, »Slovenec«, »Slovenski narod«. Pavla nato lahko nekoliko zamiži, da more potem spet odpreti oči in spet se pred njo vrtili film: vojaki gredo, vojaki —. In vsi, kar je ljudi v hotelu, planejo k oknu. Potem priplava od nekod po zraku velik, črn klobuk: to bo najbrž kak izgubljen umetnik. Kot raztrgan film je življenje, si misli Pavla in bi šla rada v kino.

V prvem nadstropju stanuje vedeževalec Li-Lai, v sobi je vse polno krogov in zvezd, ogromno šestilo in najrazličnejše priprave

za merjenje človeških usod. Same enačbe, sami iksi povsod. Ljudje zmerom prihajajo izpraševati za svojo srečo. Neprestano jih je mnogo v čakalnici, saj se vsem vidi na obrazih, da bi se radi sprostili in nekam ušli, ampak kakšenkrat bo že boljše in čakajo v čakalnici. Ko se ljudje vrnejo na ulico, so vsi blede in prepadlih obrazov, tresejo se in so kakor grob. Nekaj hudega se je moralo zgoditi v njihovih dušah, vsem leži v obrazih neko pretenje, potem pa se spet vsakdo zagrizne vase in utone v svetlobi ulice in dneva.

V zgornjih sobah stanujejo gostje. Poleg vedeževalca biva Rus, potem so še Anglež iz Manchestra, neki Francoz iz Lyona, Nемец iz Badna in še nekaj ljudi, sam bogvedi odkod. Detektivi zmerom skačejo okoli in iščejo neke sumljive ljudi. Na vsak način mora tičati nekaj v tej stvari, si misli Franci. V sosednji palači se nahaja poslaništvo in vse utegne imeti čudne zveze med seboj. Na nasprotni strani postavljajo delavci nebotičnik, nekaj se pripravlja, vse je odvisno od časa, si pravi.

Opoldne je hotel poln najrazličnejših ljudi vseh narodnosti. Z vseh strani sveta se pritepejo in čakajo na obed. Državni uradnički, delavci iz predmestja, študentje, šivilje, tipkarice, vsake vrste vlomilski tipi in delavke iz tovarne pletenin sedijo za mizami, zunaj čakajo brezposelni s skodelicami v rokah. Ko se odtrga prvi plaz in se umakne, plane drugi, nešteto je iztegnjenih rok, nešteto onemoglih rok, nešteto onemoglih krikov se izvija ljudem iz src.

Glad —.

Vsi morajo čakati, da pridejo na vrsto. Tako potekajo dnevi, tedni, zime in nekoč pride nova pomlad za človeštvo.

Nekega dne je vsem pri srcu kakor obešencem. Detektivi so nekaj odkrili. Policija nekaj sumi in vsi so iz ravnovesja. V nebotičniku so menda našli peklenski stroj. Rus je še pravočasno pobegnul v avtomobilu čez mejo. Vsi so zbegani in se ne morejo znajti na svetu.

Vse mesto je pod vtiskom strašnega dogodka. Ljudje beže in se skrivajo. Hotel je popolnoma izumrl. Polomljeni stoli, mize, prepereli zastori na oknih. Franci pripravlja jedilni list in si misli, da je samo natakarcček. Pavla čisti žlice in vilice, pospravlja po hotelu in si misli, da je tudi natakarica že precej na svetu. Toda ljudi ni in jih ni. Hotel bo treba zapreti, tako ne pojde več naprej.

Zvečer igrajo v kinu najnovejši film, na plakatih piše:

LJUDJE V HOTELU,

100% zvočni film.

Nastopa prvič: MNOŽICA.

Franci in Pavla sedita prvikrat skupaj v veliki, temni dvorani in se čudita, da vidita na platnu toliko ljudi in tako sijajne palače. Toda nazadnje je vse skupaj vrglo v zrak. Na platnu zablestete velike, lepe črke: KONEC. Ko se ozreta, vidita, da sede okrog njiju ljudje, sami živi ljudje. To je čisto pametna stvar, si pravita, ko sta sama in potem vsa srečna odideta iz kina.

Kajti predstava je bila končana.

P. Lem:

LUDVIK MRZEL IN SOCIALNA KNJIŽEVNOST (Konec.)

Mrzel v »Granitnem tlaku« vendarle pride do misli: delavci tlakujejo in delajo — ne zase. Toda zdaj ne ve, kam bi s to mislijo in se lovi: »Delavci pa, kakor da jim ne utegne biti mar vseh teh malih, smešnih stvari... meni se zdi, kakor da na tihem vsak zase vedo: ... samo malo še, pa bo prišlo, kar mora priti.« Nato se Mrzel vprašuje, kaj bo iz njegovega »revnega, žalostnega kraljestva sredi teh bednih sten, sredi teh večnih papirjev in besed«? »Morda (!) pa bom vendar tudi jaz še imel kdaj pravico (!), da bom šel med ljudi, ki zdaj s težkimi rokami granit pokladajo na ceste. Morda (!) bom šel in mi bodo verjeli, da mora za vse, kar se pod solncem novega rodi, včasih kdo tudi v samoti (!) potočiti kakšno kapljico krvi iz srca (?), in morda (!) mi bodo verjeli da sem tudi jaz s svojimi belimi rokami vsaj nekaj malega prizadejal na gradbi njihovega novega sveta.« Brez dvoma »v samoti potočene kapljice krvi iz srca« nimajo prav nobene zveze z »gradbo novega sveta«. Pesimizem je pač le izraz propadanja starega sveta, ne more biti izraz grajenja novega sveta. Točno je dejal ob neki priliki kritik — o v »Jutru«, da se v Mrzelovih črticah socialna idejnost »sproti topi nalik snegu v vroči vodi«. Dokler bo Mrzel tičal v močvirju pesimizma in cenil ter uporabljal literarna sredstva, ki so temu prikrojena, ne bo mogel izražati nikake »socialne idejnosti«.

Zadnja črtica prvega dela »Luči« (»Pred poslednjim kantonom« str. 38.) prav jasno kaže ničevnost in praznoto takega njegovega literarnega prizadevanja. »Nič je, odkoder sem doma, in nič je poslednji smisel moje poti.« Vprašajmo ga še, kaj je to, kar — tu piše? »Daleč sem doma in daleč, daleč še moram iti. Nekje sem se rodil in nekje bom umrl — se mar komu lahko kaj večjega primeri pod nebom? Malo je, koder grem, toda nobene druge reči mi ni treba kakor malo poti.« In tako dalje... »Bukve so dobre, zemlja je dobra, hiše so, da bi bilo dobro v njih.« To prazno igranje z besedami mogoče da more vzbuditi v prav sentimentalnih ljudeh kako pesimistično-čuvstveno vibriranje — to je pa tudi vse... Mi pa danes od umetnosti zahtevamo več.

Dovolj smo se udeleževali teh orgij pesimizma. Čas je, da damo o njem zaključno karakteristiko in sodbo. Mrzelova reakcija na socialna zla in težave življenja, tako zaostrena v propadajoči družbi, je — obup, pesimizem, resignacija, ne boj proti tem zlom in težavam. Mrzel je padel v pesimizem, ker je v teh težavah in zlih običal, se razočaral v ljudi, v človeka in v človeštvo, se zaril v samega sebe, padel »v brezno svojega zavrženega solipsizma«, kot pravi sam. In tako gre in vodi druge mimo spoznanja, »da so proti socialnim, družbenim boleznim le družbena zdravila« (Mehring). On ne vidi novega življenja in novega človeka, temveč samo

stari propadajoči svet. Zato zanj ni nikjer izhoda in izgleda, zato zanj nima smisla noben boj... Pesimizmu se udaja ves, s seboj ga je potegnil tok malomeščanskega propadanja. Ali bo zmogel kdaj proizvesti v sebi zdravo reakcijo zoper to propadanje, kakor jo je n. pr. Cankar zoper šentflorjanstvo? Cankar se ni udajal pesimizmu, ki je silil vanj iz šentflorjanske realnosti, temveč je razvil v sebi tudi borbena stran. Videli smo, da se Mrzel zaveda, da je to njegovo udajanje pesimizmu dezertstvo, toda zaenkrat on le opravičuje to dezertstvo in v sebi borbene strani ne razvija...

Mi, ki stojimo na stališču socialne književnosti, moramo torej odkloniti to Mrzelovo razpoloženjsko in refleksivno liriko in njegovo feljtonsko filozofijo kot idejno in kot umetniško zgrešeno literarno delo, njegov individualistični pesimizem moramo označiti kot kapitulacijo pred malomeščansko ideologijo, kateri velja naš boj.

V Mrzelovi liriki najdemo tu pa tam prav lepo podane impresije, ki so pa brezpomembne, ker obvisе v označenem idejnem prostoru individualističnega pesimizma. V njegovih feljtonističnih črticah najdemo nekaj lepih plastičnih opisov (zlasti n. pr. v zadnjih dveh potopisnih feljtonih »Pot na morje« in »Nagelj«), ki jih pa zasenči avtorjevo pesimistično filozofiranje.

Prehajamo k tistim Mrzelovim črticam, v katerih je zagrabil v objektivno življenje, kjer slika težave in tragedije iz življenjske poti malih ljudi. Do druge podobe Mrzela-literata imamo pa še nekaj poti. Kajti v črticah prve polovice drugega dela »Luči ob cesti« ostaja Mrzel še ves v prej analiziranem idejnem prostoru in pri izraznih sredstvih, ki temu prostoru odgovarjajo (drobljenje življenja v malenkosti, težak liričen stil itd.) Nekaterе teh črtic predstavljajo prehod od Mrzela subjektivističnega lirika, ki tone v individualističnem pesimizmu, do Mrzela, v katerem se ta idejni prostor razširi tako, da se prebudi v nas že skoraj pokopana vera vanj. Iz teh »prehodnih« črtic bomo kratko analizirali samo eno, da označimo ta prehod pri Mrzelu.

V »Inženjerju« (str. 61) nam Mrzel skicira človeško tragedijo, ki kulminira v samomoru. Odkod nesrečnost njegovega inženjerja? Tega avtor ne pove. »Nekaj ima tale inženjer... pa tako skriva vase, da še v snu ne izbrblja, še pred samim seboj je skrtil in zatajil...« Tako ostaja osebna nesrečnost tega inženjerja popolnoma individualna. Da, skoraj absolutna je, skoraj povsem neodvisna od socialno-gospodarskih pogojev — namreč po Mrzelovem prikazu, ne seveda v realnosti. Le neki naknaden moment kaže na socialno odvisnost te osebne nesrečnosti: Mrzel vidi v medsebojni zaklenjenosti ljudi faktor, ki je individualno inženjerjevo nesrečnost povečal. Mrzelova reakcija na to medsebojno zaklenjenost ljudi — ki izvira iz malomeščanske družine — je individualna in pasivna; čuti se strtega od nje, sklene bežati pred njo — v druge razmere. Nikjer ne prestopi tiste črte, na drugi strani katere je boj...

Prav za prav Mrzel nikjer ne išče osebnemu trpljenju ljudi socialno-gospodarskih pogojev — boji se najbrže, da ne bi »zavrnil in udušil svoje resnične tvornosti« (spominjamo na njegovo literarno teorijo) — pa je ravno narobe: Le tam, kjer je zajel življenje tako široko, da je zagrabil zraven tudi te pogoje (nehote, morda tudi nevede), je razvil v sebi resnično umetniško tvornost. To se je zgodilo predvsem v črticah iz življenja trboveljskih otrok: »Otroci« (str. 84), »Sv. Miklavž« (str. 108), »Otroška zgodba« (str. 104), in tudi v nekaterih drugih črticah: »Otrok« (str. 120), »Petdeset par« (str. 124), »Detektivska zgodba« (str. 127) i. dr. Marsikje pokvari stvari s težkim liričnim stilom in z neorgansko priobesnimi pesimističnimi meditacijami. Med najboljše njegove črtice spada tudi najdaljša v knjigi: »Kati« (str. 133), v kateri je zelo plastično očrtal človeka in njegov milje. Toda ni ostal na tej višini do konca. Ni držal, da bi pokazal, kako stre nesrečno deklo Kati — socialni milje, poiskal je neko malenkost, ki igra vlogo deus-a ex machina in ki nikakor ne utemeljuje zadostno Katinega samomora. Mrzel torej obvladuje literarna sredstva in zmožnosti, katerih bi se mogel oprijeti, da se dvigne iz onega subjektivizma in najde pot do socialnega pojmovanja in podajanja življenja v literaturi.

Te najboljše Mrzelove črtice bi mogli vzporediti nekaterim Cankarjevim črticam. Toda tudi v teh najboljših svojih črticah je Mrzel daleč od idejno boljših ali celo najboljših del Cankarjevih, v katerih živi boj za novi socialni svet, — in prav tako daleč od tega, da bi bil izpolnjevalec Kosovelove oporoke. Ne samo, da ne kaže nikjer nikake poti naprej, da ni v njem nikakega aktivizma, nikake bojevnosti, tudi v teh črticah je življenje, kakor ga oblikuje Mrzel, zavito v siv pesimističen pajčolan. Ta pajčolan pa se tu mestoma odgrne — zdaj smo pri oni drugi podobi Mrzela-literata —, tako da presenečeni vidimo Mrzela v nekem zdravem odnosu do ljudi. Povzpel se je v »Otrocih« in v feljtonu »Luknje v čevljih« do simpatičnega ironičnega nasmeška, ki je pravo nasprotje njegovemu subjektivističnemu pesimizmu. Seveda od tega nasmeška pa do — boja je še kos poti... Ali jo bo Mrzel kdaj prehodil?

V svoji avtobiografiji, ki je izšla v »Slovincu« (26. maja 1932) pravi Mrzel o »Lučih ob cesti«, da so »prvi kanton ob cesti, ki leži pred menoj. Samo preveč sem še izgubljen, za nič se ne morem boriti sredi sveta. In vendar je borba smisel človekovega obstanka (Podčrtal jaz. P. L.). — Toda pri človeku, ki živi, lahko polagoma še vse pride na vrsto. Samo živeti je treba.« Tako smo pri koncu te naše polemike in kritike spet prišli do onega notranjega konflikta v Mrzelu med spoznanjem in delom. Sedaj, ko smo pregledali vse njegovo delo, vprašamo le še: Ali je to zatrjevanje pravega spoznanja pri njem — le poza? Kako da kljub temu spoznanju tako drsi po malomeščanski strmini

Nabirajte nove naročnike, da bomo lahko »Književnost« povečali!

navzdol, kot smo videli? Če bo spregledal res, ne zgolj za parado, bo pač tudi pisal drugače...*

Moral pa se bo temeljito idejno prevzgojiti, kakor izhaja konkretno iz naše analize njegovih člankov in črtic. Ne bo tako lahak zanj skok iz malomeščanskega močvirja na trdna tla novega svetovnega nazora. Kako se bo izvil svojemu subjektivizmu in individualizmu, da bo našel pot do objektivnega pogleda na svet, do pravilnega ocenjevanja važnih stvari in malenkosti? Z vsemi subjektivističnimi malomeščanskimi literati vred še živi v usodni samoprevari, da se življenje vrti okrog njega... »Če se zdajle ozrem na teh osem in dvajset let,« pravi v omenjeni avtobiografiji, »ki jih imam za seboj, se mi zdijo strašno klavrna, monotona. Nobene velike stvari, da bi bila krepila voljo in pogum, nobena lepega, svetlega dogodka, da bi mi bil v kupo življenja nalil optimizma. Ljubezni malo, sreče nič.« Kako individualistično omejen, kako ozek in malenkosten je ta pogled, pogled borniranega malomeščana, ki na vsem svetu vidi le samega sebe in svoje težave! Če bo Mrzel ostal slep za »velike stvari« in za »svetle dogodke«, to se pravi, če tem stvarim in dogodkom raz svojega malomeščanskega »umetniškega« piedestala ne bo priznaval »velikosti« in »svetlosti«, bo seveda naprej drsel po strmini navzdol, kamor danes drsi malomeščanstvo kot razred s svojo literaturo vred, ki ne vidi človeštva in njegovih potreb.

V svojem znanem članku o socialni književnosti (pri nas je izšel v Koledarju Cankarjeve družbe za l. 1930) pravi Maksim Gorki, da mora pisatelj, kakršnega potrebuje svet delovnih, imeti »stremljenje, z vsemi sredstvi povečevati aktivnost človekovo, vcepljati mu zaupanje v lastno moč, premagovati v sebi in izven sebe vse, kar ovira človeka, da bi razumel in občutil veliki smisel življenja in ogromni pomen ter radost dela«. Malomeščansko literaturo, ki je daleč od takega stremljenja in ki ne kaže nobene poti človeštvu naprej, svet delovnih odklanja. Pisatelj, ki hoče zapustiti propadajoči razred, se mora vzgajati tako, kot piše Gorki v istem članku:

»Čim več človek ve, tem močnejši je — to je neovržno. In če ve poleg tega še, kako pravilen in vzvišen je cilj, ki si ga je postavil, potem je nepremagljiv. Potem zanj ni več onih neslanih »malenkosti življenja«, ni več zanj stare šare, starega blata in

* (Naknadna pripomba:) Mrzel v svojem poročilu o Seliškarjevem »Nasedlem brodu« (Jutro 3. dec.) pozdravlja to delo kot »veliko, krepko manifestacijo nove volje, ki se dramí v naši mladi književnosti, volje po stvarnosti, po življenju, po borbi — in danes ne more biti nobenega dvoma več, da mora ta volja zmagati« in kot »mogočen korak za afirmacijo novega realizma, ki postaja vseobča zahteva naših dni.« Ali je že zaključil svoj notranji konflikt in ga pozitivno rešil? Ali je pri njem sedaj »prišla na vrsto« — borba, ki je smisel človekovega obstanka? Ali prav razumemo njegov pozdrav »novi volji po stvarnosti, po življenju, po borbi v naši mladi književnosti« — kot pozdrav nastopa naše »Književnosti«? Potem mu javno ponavljamo povabilo k sodelovanju pri »Književnosti«, ki hoče zbrati okrog sebe vse socialno-borbene literature in publiciste.

»prahu stoletij«: vse, kar tvori sramotno psihologijo »malomeščana«, vse to potem ne more pisatelja okužiti. Pisatelj se mora vztrajno boriti proti strupu vsakdanjosti, da si ga ta ne podvrže. Ne sme tožariti in stokati, da ga ovirajo »malenkosti življenja«, ampak zavedati se mora, da zla tega življenja motijo vse in da jih ni mogoče odstraniti s tarnanjem. Le pogumen boj in veselo delo bosta odstranila vsa zla našega življenja.«

Louis Adamič:

SLUČAJ MOONEY-BILLINGS

IV.

Mooney je bil prepeljan v san-quentinsko kaznilnico.

Toda skoro neposredno po njegovi obsdbi so začela postajati znana dejstva, ki so vzbujala močne dvome v pravičnost obsdb nad Billingsom in nad Mooneyem. Oxmanovo pričevanje je bilo izpodbito. Brez sence dvoma je bilo ugotovljeno, da Oxman 22. julija sploh ni bil v San Franciscu, ampak se je mudil v Woodlandu, v mestu, ki je oddaljeno skoro dve sto milj. Oxman je bil sojen pozneje radi krivega pričevanja, toda — tožil ga je Fickert in razpravi je predsedoval sodnik, ki je odkrito izjavil svoje mnenje, da je Mooney »kriv kakorkoli že« — zmazal se je s formalno oprostivijo.

Nato so bile druge priče proti Billingsu in Mooneyu popolnoma diskreditirane. Sredi leta 1917 je bilo splošno mnenje ameriških delavskih in liberalnih krogov, da je bil atentat brezdvomno obema možema podtaknjen in da sta bila prepeljana v kaznilnice v atmosferi patriotske, protidelavske histerije, podžigane od reakcionarnega časopisja in agentov velikih družb v državnih uradih in izven njih.

V aprilu 1917 je predsednik Wilson zatrl svojo antipatijo do vojskovanja in je vrgel deželo v vojno, »ki naj bi napravila svet sposoben za demokracijo«. Tedaj je vprašanje Mooneyu naprtene krivde očitno pretilo, da postane živa vsenarodna sporna zadeva, ki bi mogla vzeti vladi nekaj podpore s strani delavskih in liberalnih krogov v njeni vojni politiki. Zato je predsednik v marcu 1917 naslovil odprto pismo kalifornijskemu guvernerju Stephensu, v katerem je zahteval, naj se proti Mooneyu takoj vrši nova sodna obravnava ali pa naj se smrtna obsodba ublaži.

Grupa »Zatrimo delavske zveze!« v Kaliforniji je zamerila predsedniku, da se vmešava v procese kalifornijskega pravosodstva, »ki se vrše v redu« — kot so dejali —, vendar je Wilsonovo pismo imelo učinek — najprej je odložilo Mooneyevo usmrnitev in potem po končani vojni je pripravilo guvernerja do tega, da je Mooneya pomilostil.

Mooneyevo življenje je bilo rešeno, toda danes, ko je preteklo nad sedemnajst let od njune aretacije, sta Mooney in Billings še v zaporu kljub petnajstim letom vztrajnega in znatnega prizadevanja s strani delavskih in liberalnih skupin vse dežele za njuno osvoboditev.

Vse priče in udeleženci obtožbe v obeh preiskavah so bili medtem popolnoma diskreditirani. Sodnik Franklin A. Griffin, ki je predsedoval razpravi proti Mooneyu, je prosil tri zaporedne kalifornijske guvernerje za pomilostitev obeh obsojencev. Poleg tega so vsi še živeči porotniki, ki so sodili Mooneya, prosili za milost in je več policijskih uradnikov, ki so se odlikovali pri sodelovanju s Fickertom in Swansonom v fabriciranju dokazov, izjavilo, da so prepričani, da nista niti Mooney niti Billings postavila bombe.

Vse to pa ni koristilo nič. Iz političnih razlogov je bila kalifornijska izvrševalna in pravosodna mašinerija upravljana tako, da sta ostala Mooney in Billings v zaporu. Guvernerja William D. Stephens in Friend Richardson sta brez ovinkov odklonila upoštevanje Mooneyeve prošnje za pomilostitev. Najvišji sodni dvor v Kaliforniji je zavrnil obnovo postopanja proti Mooneyu in pomilostitev Billingsa in to svojo zavrnitev opiral na mršave juridične razloge.

Leta 1926 je bil neki dotlej neznan politik, ki se je delal naklonjenega nekim progresivnim načelom, po imenu C. C. Young izvoljen za guvernerja ob podpori delavskih in liberalnih skupin, katerim je obljubil, da bo izvoljen »pravično upošteval« Mooneyevo pomilostitveno prošnjo. Toda, ko se je Young vsedel na guvernerski stolček, je uvidel — mislim, da lahko to domnevamo —, da bi pomilostitev Mooneya pomenila zanj politični samomor. Taka velika glasila industrializma »odprtih delavnic« (tako se imenujejo podjetja, ki ne sprejemajo organiziranih delavcev na delo. Op. prev.), kot »Times« v Los Angelesu in »Chronicle« v San Franciscu, so začela namigavati, da bo končal nesrečno, če bo osvobodil delavskega voditelja.

Young je v prvih treh letih svojega guvernerstva premišljeno in lažljivo hlinil, da »študira« zadevo, na kar je — v začetku leta 1930, malo predno je postal kandidat za nove volitve — odklonil Mooneyevo prošnjo. Taka je bila njegova »končna odločitev«.

Young tudi v Billingsovi zadevi ni hotel sam na svojih ramah nositi odgovornosti in je to zadevo izročil najvišjemu sodnemu dvoru v Kaliforniji, izjavljajoč, da bo osvobodil oba jetnika, ako bo sodišče priporočilo pomilostitev Billingsa. Najvišji sodni dvor pa je sestavljen po večini iz politikov Youngove mentalitete in 1. decembra 1930 je šest sodnikov poslalo guvernerju pismo, v katerem vztrajajo pri svojem prvotnem mnenju, da je bilo postopanje proti Billingsu pravilno in pravično. Eden izmed sodnikov je oddal manjšinsko mnenje, v katerem je v bistvu izjavil, da je po njegovem mnenju Billings nedolžen, in v katerem ob-

tožuje svoje kolege, da obravnavajo izpovedi prič, ki so se izkazale kot lažnjive, kot dejstva. Youngova »končna odločitev« je bila tako podprta po najvišjem sodišču v državi.

Za tem dejanjem grupe servilnih politikov, ki so bili na odločilnih mestih, je stala volja interesov velike trgovine v Kaliforniji. Kajti Mooney in Billings, eden v San Quentinu, drugi v Folsomu, sta živeča simbola, da imajo v tej državi nadvlado podjetniki »odprtih delavnic«, ki ne priznavajo strokovnih zvez. Za odločitvijo industrialcev, da naj ostaneta Mooney in Billings zaprta, se skriva njih stari strah pred delavskimi zvezami. One se boje, da bi te zveze spet pridobile tisto moč v San Franciscu, kot so jo imele 1910 in da bi mogle zajeti celo Los Angeles, če se jim dopusti najmanjša možnost razvoja. To bi pa pomenilo konec sistema »odprtih delavnic«, ki ga uživa razvijajoča se kalifornijska industrija.

Kalifornijski pridobitniki potrebujejo vzhodni kapital za razvoj svojih občin. Mnogo velikih špekulantov z zemljišči in bankirjev misli, da bi popustil kredit Kalifornije na vzhodu, če bi bila Mooney in Billings izpuščena. Njih misel tudi ni neutemeljena, kajti v očeh vzhodnih magnatov je ena glavnih kreposti Kalifornije — sistem »odprtih delavnic« v njeni industriji.

Med 1920 in 1930 so številni vzhodni industrialci zgradili svoje obrate v Kaliforniji na podlagi zagotovil političnih in gospodarskih voditeljev te države, da bodo vzdržali v bodočnosti sistem »odprtih delavnic«. »Veliki člani« takih organizacij, kakor krajevna Trgovska zbornica, Zveza trgovcev in industrijcev in Zveza »Boljša Amerika«, katerih gospodarska in politična moč je ogromna, ne le v državi, temveč v nacionalnem obsegu, so trdno odločeni, da vzdržijo to stanje. Ko pošiljajo okrožnice velikim tovarnarjem na vzhodu in jih vabijo, naj preneso svoje industrije v Kalifornijo, podčrtujejo dejstvo, da je v njihovih občinah »delo — neorganizirano, poceni«. In Mooney in Billings sta živi oznanili odločnosti kalifornijskih kapitalistov, da hočejo obdržati Kalifornijo »odprtih delavnic«; ona dva sta živ dokaz vzhodnim industrialcem in tovarnarjem, da popolnoma obvladajo državo, od guvernerjeve palače pa doli do najvišjega sodišča: ona dva sta živo zagotovilo vzhodnim industrialcem in finančnikom, da nameravajo vzdržati delo v Kaliforniji »poceni in neorganizirano«, posluščujoč se politike, sodišč, policije in vseh drugih sredstev na pošten in nepošten način.

»Ameriško federacijo dela« (izrazito desničarska strokovna organizacija pod vodstvom Greena, prej nedavno umrlega Gompersa. Op. prev.) smatrajo v Kaliforniji, zlasti v Los Angelesu za tako nevarno in neameriško, kot drugod I. W. W. (sindikalistična strokovna organizacija) in komuniste. Vsak napor organiziranja delavstva je zatrt v kali; voditelji so navadno aretirani in vrženi v ječo. Ko to pišem, so mnogi organizatorji in agitatorji — poleg Mooneya in Billingsa — spravljani v raznih kalifornijskih ječah.

Splošna kalifornijska publika — velika ljudska množica, ki gre

od časa do časa k volilnim žaram — ima le najmedlejše predstavo o Mooney-Billingsovem slučaju in ta predstava je v splošnem napačna. Več kot polovica sedanjega kalifornijskega prebivalstva sestaja iz novodošlih priseljencev, utrujenih in upokojenih ljudi, ki so prišli, večinoma od srednjega zapada. Njih interes za politiko je slaboten in površen. Pridobitniki, politiki in časopisje delajo lahko skoro vse, kar se jim poljubi.

V.

Mogoče da nikdar ne bo ugotovljeno, kdo je postavil bombo. Nobenega dokaza pa ni, da sta bodisi Mooney ali Billings imela kaj opravka z njo.

Misel, ki jo gojijo mnogi radikali po Kaliforniji in po drugod, da je nasilstvo izvršil kdo, ki je bil v zvezi z voditelji gibanja »Zatrimo delavske zveze!«, ne leži tako zelo daleč. Tudi če je bombo postavil kak anarhist ali član Mooneyeve skupine — kar tudi ni neverjetno —, so se interesi »odprtih delavnic« v svojem divjem prizadevanju, da bi tiščali delavstvo k tлом, popolnoma okoristili s strašnim dogodkom in z reakcijo javnosti nanj in zagrešili hujši zločin, kakor je bila bombna eksplozija.

Peter Lem:

ZGODOVINSKI PREGLED REVIZIONIZMA (K smrti revizionista Bernsteina*)

Pred kratkim je umrl v visoki starosti 83 let Eduard Bernstein, nemški socialdemokrat, čigar ime smo pred tremi desetletji slišali med najčešče imenovanimi, kjerkoli je bilo govora o delavskem gibanju in o njega teoriji, o marksizmu. Bernstein je bil tedaj glava tako imenovane reformistično-revizionistične struje v nemški in mednarodni socialdemokraciji. Progljali so ga za predstavnika nekakšnega »modernega« socializma ali »neo-marksizma«. Zlasti je bil Bernstein tudi pri nas Slovencih pred vojno v modi. Skoro vsi slovenski socialistični ideologi-intelektualci (Abditus-Prepeluh, dr. A. Dermota, dr. Drag. Lončar, dr. Vlad. Knaflič) so v tisti dobi stali na terenu revizionizma, nemarksist Masaryk in revizionist Bernstein sta jim bila učitelja v teoriji delavskega gibanja. Njihova revija »Naši zapiski« je bila glasilo revizionizma. Dr. Aleš Ušeničnik, glavni predvojni klerikalni kritik marksizma pri nas, je v svoji »Sociologiji« z velikanskim zadoščenjem pripovedoval, da so že revizionisti z Bernsteinom na čelu »ovrgli« vse tri bistvene teorije marksizma: historični materializem, nauk o vrednosti in večvrednosti in pa teorijo o socialni katastrofi (gl. dr. A. Ušeničnik: »Sociologija«, 1910, str. 335—373: »Kritika marksizma«).

* Članek je mišljen kot skromen prispevek k bližajoči se 50 letnici smrti Karla Marxa. Uvaja tiste, ki se zanimajo za delavsko gibanje in za njega teoretični izraz, v najbolj »sporno« vprašanje marksizma.

Od predvojne dobe nas ločita že dve desetletji. Bernsteinova slava je v tem času popolnoma obledela, pojem »revizionizem« je izgubil vsako aktualnost in je utonil v pozabljenje v zgodovinskih arhivih, revizionistični spisi so danes izredno dolgočasno in brezkoristno čtivo. Ogromna razlika je med načinom, kako je revizionizem postavljajl in reševal socialna vprašanja pred 20 in 30 leti in pa načinom, kako se v družbeni realnosti postavljajo in rešujejo danes. Novim generacijam je prav težko uživljati se v bernsteinsko dobo in v nje idejne izraze. Očividno se torej revizionistična teorija ni obnesla. In treba bi bilo pač sklepati, da je stari Bernstein umrl osamljen, brez učencev in pristašev, tako, kakor se je to zgodilo s prvim njegovim učiteljem socializma Eugenom Dühringom. Nikakor ne! Bernstein je umrl kot ugleden član nemške socialdemokratske stranke, bil je njen parlamentarni zastopnik še v povojnih letih, leta 1919 je bil član slovite »socializacijske komisije« v Nemčiji (ki pa ni zapustila prav nobenih sledov svojega »delovanja«), le v poslednjih letih se zaradi visoke starosti ni mogel več udeleževati političnega dela v svoji stranki. Ali pa je mogoče Bernstein sam opustil revizionistično teorijo? Nikakor ne! Revizionizem — le da ne v tisti obliki in ne docela v tistem obsegu, v katerem ga je zastopal Bernstein — je namreč obvladal vso socialdemokracijo. Revizionizem jadra danes ne pod svojim, ampak pod krivim praporom, pod praporom kautskyjanskega »marksizma«.

Pa si oglejmo nekoliko ta čudna pota revizionizma, in sicer naj nas pri tem vodita predvsem Bernsteinova in Kautskega autobiografiji (obe izšli v »Die Volkswirtschaftslehre der Gegenwart in Selbstdarstellungen«, 1924).

Bernstein je postal socialist kot 22letni bančni uradnik v Berlinu. Mladi fant je spremljal z velikim čuvstvenim in razumskim odporom prusko-francosko vojno v letih 1870/1871 in se zato priključil takrat protivojni in na principu internacionalizma stoječi socialdemokratski stranki. Z veliko vnamo se je lotil dela zanjo. Sprva je bil (prav tako kakor večina takratnih mladih socialistov-intelektualcev v Nemčiji) učenec Eugena Dühringa in pristaš njegove idealistične socialistične teorije. Vpliv Dühringa je prav hitro in popolnoma izginil, ko je Engels v svoji sloviti polemiki »Anti-Dühring« razkril vso konfuznost tega »socialista« in nevzdržnost njegovih nauk. Tedaj se je Bernstein začel seznanjati s spisi Marxa in Engelsa. Ko je l. 1878. Bismark izdal »Sozialistengesetz«, s katerim je prepovedal socialdemokratsko stranko, propagando in agitacijo, je Bernstein emigriral v Švico. Tu je kot član tako imenovane »züriške trojice«, ki sta jo Marx in Engels tako odločno brezobzirno napadala, hitro pokazal, kako slabo se je poglabil v marksizem. Ta trojica se je začela truditi, da prilagodi taktiko in »teorijo« socialdemokracije okusu nemškega »špispurgerja«. Bernstein je bil izgnan iz Švice kot urednik glavnega glasila prepovedane socialdemokratske stranke in se je preselil v London, kjer je živel v stalnem stiku z Engelsom do nje-

gove smrti f. 1895. — in tedaj je izgledalo, da se bo razvil pod Engelsovim vplivom v dobrega njegovega učenca. V tem času Bernstein ni kazal prav nobenega apetita po reviziji marksizma. Šel je vseskozi z Engelsom odnosno za njim. V letu 1896. — torej prav hitro po Engelsovi smrti — pa je že začel svojo revizionistično kampanjo.

Predno pokažemo sliko, ki jo Bernstein podaja v svoji avtobiografiji o svojem notranjem preobratu, se nam zdi na mestu, da citiramo sledeči odstavek iz Engelsovega predgovora k brošuri »Stanovanjsko vprašanje«, pisanega l. 1887.: »V socialdemokratski stranki sami, celo v njenem parlamentarnem zastopstvu, opažamo neki malomeščanski socializem. Pojavlja se v tej obliki: ti ljudje sicer priznavajo temeljne nazore modernega socializma in zahtevo, da naj se izroče vsa produkcijska sredstva družbi v last, kot upravičeno, toda proglašajo, da je uresničenje te zahteve možno le v oddaljenem, praktično nedoglednem času. S tem pa se pač sami za sedanjost obsojajo na golo socialno krpanje (Flickwerk) in morejo celo pod nekimi okolnostmi simpatizirati z najreakcionarnjšimi stremljenji k tako imenovanemu ‚podvigu delovnih razredov‘.«

Predvečer svojega notranjega preobrata od marksizma k revizionizmu opisuje Bernstein približno takole: »Vsi smo tedaj na podlagi Marxovih tez, da se v kapitalizmu vedno večje množice prebivalstva proletarizirajo in da proletariat vedno bolj obubožuje, da vedno bolj narašča rezervna armada kapitala, to je armada brezposelnih delavcev, ki so jih izpodrinili iz produkcije novi, delo nadomeščajoči stroji, — pričakovali, da bo prva nova gospodarska kriza privedla do poloma gospodarskega sistema, do katastrofe. Tako je n. pr. Wilhelm Liebknecht v svojem referatu o socialdemokratskem programu na kongresu v Erfurtu l. 1890. izjavil, »... da današnja družba drvi z ‚železno logiko‘ v katastrofo, v svoj lastni ‚propad sveta‘, ki ga ni mogoče odvrniti.«

»Svetovni polom pa ni nastopil«, pravi Bernstein. Gospodarska kriza, ki se je pojavila l. 1893., je bila razmeroma mila in kratkotrajna. V sredi 90ih let je zopet nastopil gospodarski polet. »Kakor sem se zelo temu upiral«, pravi Bernstein dalje, »so se v meni pojavili dvomi nad trditvami, ki sem jih dotlej smatral za nepobitne.« Nato opisuje, kako močno so nanj vplivali v smeri ojačevanja teh dvomov trije meščanski gospodarski spisi (dvoje Schulze-Gävernitz: »K socialnemu miru«, 1890, in »Veleobrat«, 1892, in Juliusa Wolfa: »Socializem in kapitalistični družbeni red«, 1892), ki so zanikavali, da bi kapitalistična produkcija vodila k večji bedi ljudskih množic in da bi moralo kapitalistično gospodarstvo propasti na svojih protislovjih, to je, da bi šlo nasproti velikemu gospodarskemu polomu.

Ti dvomi so povzročili, da se je Bernstein vrnil k pojmovanju, ki ga je že dobro desetletje prej zastopal kot član »züriške trojice«. Napravil je sledeče sklepe: »Smatral sem za potrebno, da se misel na predstoječo katastrofo popolnoma opusti.« In

sicer »socialdemokracija naj niti ne pričakuje, niti ne želi čimprejšnjega poloma obstoječega gospodarskega sistema, če je ta polom mišljen kot produkt velike uničujoče gospodarske krize« (ta stavek je vzet iz Bernsteinovih člankov »Problemi socializma« v »Die neue Zeit« 1897/98). To je bistvo revizionizma, ki ga je Bernstein izrazil tudi v znamenitem kratkem stavku: »Gibanje je (za me) vse, končni cilj ni nič.« Iz tega stališča in v tej smeri je Bernstein proglasil, da je nastopil čas, ko je treba Marxovo teorijo — revidirati; odtod se njegova teorija imenuje revizionizem.

Težko je pravilno razumeti in oceniti Bernsteinov nastop, če ne poznamo bistvenih znakov dobe, v kateri se je dogodil. To je bila doba organskega razvoja kapitalizma navzgor, ko se neskladnost med obstoječo formo proizvodnje in rastjo proizvodnih sil ni pojavljala v ostri obliki navzven. Vzporedno razvoju kapitalizma navzgor je organizacijsko nevzdržema napredovalo delavsko gibanje, naraščale so socialdemokratske stranke in strokovne organizacije. Ta vzporednost napredovanja kapitalističnega gospodarstva, meščanske civilizacije na eni in proletariata na drugi strani, v okvirju tistega zgodovinskega presledka, je navajala malo-meščanstvo in zgornje plasti delavskega razreda, katerih gospodarski položaj se je relativno precejboljševal, na misel skladnosti interesov kapitalizma in delavskega gibanja. Ta misel je osnova vse reformistične revizije marksizma.

Bernstein je postavil na mesto poloma, na mesto dialektičnega preokreta v razvoju — »postopno prehajanje, vračanje v socializem« ali postopno »vračanje socializma v meščansko družbo«, na mesto opuščenega končnega cilja — boj za socialne reforme kot poslednji smoter razrednega boja delavstva.

Najprej je Bernstein uporabil svoje novo stališče na kolonialnem vprašanju. Svojo revizionistično kampanjo je začel (1896) s polemiko proti nazorom angleškega socialista Belforta Baxa. Ta je smatral, da se mora socialdemokracija boriti proti razširjevanju in zasiguranju kolonialne posesti kapitalističnih držav in da mora moralno in materialno podpirati vstaje kolonialnih narodov (»divjakov«, pravi civiliziranec Bernstein!), da pospeši polom meščanske družbe. Temu nazoru nasproti je Bernstein trdil, da je »razširjevanje tržišč in mednarodnih trgovskih zvez bilo eden najmočnejših vzvodov družbenega napredka, da se je dobro izkazalo kot faktor večanja bogastva narodov in da so na tem večanju bogastva interesirani tudi delavci, le če stajim zagotovljeni koalicijska in volilna pravica«. Iz tega je sklepal, da mora socialdemokracija podpirati kolonialno imperialistično politiko.

Bernstein si pač nikdar ni prisvojil duha dialektičnega materializma. Namesto, da bi se bil vprašal po konkretnih vzrokih tedanjega procvita kapitalističnega gospodarstva, omiljenja kriz v dobi, ko si je kapitalizem stalno odvarjal nova, zanj že pripravljena tržišča — je kratkomalo predpostavljaj večnost tega procvita:

in tako izgubil iz obzorja celotni razvoj družbe. Namesto, da bi se bil vprašal po konkretnih vzrokih dviga življenjskih pogojev zgornjih plasti delavstva v kapitalistično najbolj razvitih deželah, da bi videl, kako »ekstraprofiti«, izvirajoči iz izkoriščanja kolonialnih ljudstev omogočajo kapitalu, da odstopa nekaj drobtin zgornjim plastem svojega delavstva, medtem ko najširše množice nekvalificiranih delavcev nimajo od tega ničesar, je postavil trenutni interes delavske aristokracije nad trajni interes celokupnega delavskega razreda. Značilno za popolno kapitulacijo tega bivšega marksista pred imperializmom je njegovo v prejšnjem odstavku pokazano stališče v kolonialnem vprašanju; kako malomarno je tu »pozabil«, da se bogastvo meščanstva imperialističnih velesil in sil veča iz izkoriščanja in ubožavanja kolonialnih ljudstev!

Bernstein je hitro uvidel, da se sklepi, ki je do njih prišel, ne morejo spraviti v sklad s teoretskim sistemom marksizma. Zato se je s svojo revizijo lotil celega sistema marksizma in vseh njegovih sestavin, tudi analize kapitalističnega gospodarstva v »Kapitalu« (pobijal je teorijo vrednosti in večvrednosti) in zlasti dialektičnega materializma. V vsej Bernsteinovi reviziji ni sledu kake nove ideje. Ves revizionizem obstoja v golem zanižanju marksizma. Namesto Marxove ekonomske teorije je Bernstein priporočal meščansko politično ekonomijo, namesto dialektičnega materializma meščansko filozofijo (kantijanstvo), namesto marksistične politike liberalno meščansko socialno politiko. Zlasti mu je bila neprijetna dialektična metoda, ki sta jo Marx in Engels prevzela iz Hegelove filozofije in ki predvsem vsebuje logiko protislovja in teorijo razvoja o nasprotjih. Bernstein je tu prav hitro uvidel, da stoji na dialektiki Marxova teza, da bo notranje protislovje v kapitalizmu privedlo do prehoda človeštva v višji družbeni sistem. Ker pa je zdaj to tezo zavrgel, je proglasil, da se Marx in Engels nista povsem osvobodila utopizma in da je »tisti kos utopizma«, ki je ostal v marksizmu, baš — dialektika.

Zaključimo prikazovanje revizionizma in vprašajmo se, kakšen odziv je imel njegov pojav in nastop. Kako ga je pograbila meščanska publicistika in ga izkoriščala v boju proti marksizmu, o tem ni, da bi izgubljal besede. V nemški socialdemokraciji in v drugi internacionali pa je izzval močan odpor. Z Bernsteinovim revizionizmom sta se posebej bavila socialdemokratski kongresa v Hannoveru l. 1899. in v Lübecku l. 1901. Obakrat je zastopal obtožbo proti Bernsteinu najvišja avtoriteta predvojne nemške socialdemokracije August Bebel in ogromne večine so glasovale za predlagane resolucije, ki so obsojale revizionizem. Glavni publicistični polemik proti Bernsteinu je bil njegov ožji prijatelj v predrevizionistični dobi, štiri leta mlajši in danes še živeči Karl Kautsky.

Kautsky pripoveduje v svoji avtobiografiji, da je tudi nanj zelo vplival izostanek pričakovanega poloma kapitalizma v devetdesetih letih in »gospodarski procvit, ki ga je spremljalo uvajanje demokratičnih pogojev socialistične propagande in agitacije«. »Ko

je Bernstein,« pravi Kautsky, »začel v ‚Problemih socializma‘ kritično motriti razne naše dotedanje nazore, mi je bilo to sprva skrajno simpatično. Videl sem v tem nadaljevanje tistega, kar sva začela Engels(!) in jaz...« Bernstein pa je šel za Kautskega predaleč: »... Toda Bernsteinova kritika se je izšla v to, da je proglasila temelje marksizma za nedostatne in mu je skušala utelesiti elemente, ki so se meni zdeli nezdržljivi z njim.« Tedaj se je Kautsky odločil, da nastopi proti Bernsteinu in revizionizmu. Takrat začena njegova vloga budnega čuvarja ortodoksne (= pravoverne) marksistične teorije in tradicije. Kautsky je bil vsestransko, po znanju in po pisateljski spretnosti, mnogo močnejši od Bernsteina v njuni ostri medsebojni polemiki. Branil je marksizem na vsej črti. V nekih vprašanjih se je Kautsky sicer držal bolj črke marksizma kakor pa duha marksizma.* To pa se je takrat malo opazilo. Kautsky je vendarle bil priznani najboljši branitelj marksizma pred revizionizmom.

V svojem nekrologu Bernsteinu v 1. št. »Srbskega književnega glasnika«, 1933, piše znani srbski socialdemokrat dr. Nedeljko Divac: »Medtem, ko je Kautsky mogel biti zadovoljen s tem, da je večina pri glasovanju strankinih kongresov zastopala ortodoksno revolucionarno doktrino, pa je Bernstein mogel uživati to zadoščenje, da je vse nemško delavsko gibanje stvarno delalo in postopalo v duhu njegovega revizionizma.« Ta Divčeva konstatacija je popolnoma točna.

Bernstein je svojo knjigo »Predpostavka socializma« (1899) zaključil z izjavo, da socialdemokracija že tako in tako prakticira njegov revizionizem, in s predlogom, naj se opogumi in osvobodi one revolucionarne frazeologije, ki je dejansko že preživeta in »naj bo tudi na zunaj taka, kakršna danes v resnici je — demokratsko-socialistična reformna stranka.« Bernstein je bil dosleden in iskren reformist; ni smatral za umestno, da se reformistična praksa prikriva z »revolucionarno frazeologijo«, t. j. da se v frazah vzdržuje »načelno« nasprotje do meščanske družbe, o katerem pa v praksi ni sledu. Bernstein je bil samo teoretik reformizma; praktiki reformizma, ugledni voditelji socialdemokracije pa se iz taktičnih razlogov niso strinjali z Bernsteinovo doslednostjo in iskrenostjo. Bernstein sam citira iz pisma, ki mu ga je tedaj pisal Auer, voditelj socialdemokracije na Bavarskem: »... Predvsem pa: takô (kakor si ti Bernstein zapisal) se dela, a tegâ se ne pove.« Revizionisti-praktiki so Bernsteina v stranki branili, toda ne tako, da bi direktno podprli njegove predloge, temveč trudili so se mašiti osnovne načelne razlike in v tem so uspeli: Bernsteina so obranili, da ni bil vržen iz stranke, in sebi so omogočili nadaljevanje revizionistične politike. Tako se je navzlic

* Zlasti v agrarnem vprašanju. Revizionisti (David, Vollmar, Schönlanek i. dr.) so nastopali za zaščito kmeta in za razdelitev veleposestev (poljedelskih veleobratov). Temu je duhoviti »marksist« Kautsky nasprotoval, zato, ker bi razbitje veleposestev močno zmanjšalo poljedelsko produkcijo in ohromilo tehnični napredek poljedelstva! Mimo bistvenega je šel.

temu, da je bil reformistični revizionizem obsojen kot pogrešna teorija, delavsko gibanje v Nemčiji vedno bolj prilagojevalo k meščanski družbi in zapuščalo marksistični teoriji odgovarjajočo politiko. Bernsteina so voditelji strokovnih organizacij — najbolj desno krilo nemške socialdemokracije — kmalu potem spravili v parlament, kjer je skromno »parlamentiral«. Iz nadaljnega Bernsteinovega življenja ni nič več omembe vredno, razen tega, da je v drugem letu svetovne vojne nastopil kot meščanski pacifist proti svojim sodrugom, ki so postali pravi nemški socialimperialisti, toda takoj po končani vojni, po novembrski revoluciji 1918 se je zopet povrnil med nje.

Dosledni in odkriti Bernsteinov revizionizem je životaril in umiral, a rasel in bohotil se je prikriti revizionizem znamke »Tako se dela, a tega se ne pove«. In sam Kautsky, budni čuvar ortodoksnega marksizma, ima zaslugo, da je spravil ta prepad med teorijo in prakso v dovršen sistem; da je revizionizem začel jadrati pod praporjem »marksizma«, ne v nasprotju z marksizmom, kakor je to bilo z Bernsteinovim revizionizmom.

Kautsky je namreč po letu 1906 doživel sličen notranji preokret, kakršnega je imel Bernstein že deset let za seboj. Podlegel je prav tako izostanku pričakovanega poloma kapitalizma. V svoji avtobiografiji opisuje takole svoj preokret: »Medtem, ko so revizionisti večinoma (to se pravi: v kolikor sploh so — Op. P. L.) pričakovali neopazno vraščanje v socializem, me je vedno bolj polnilo prepričanje, da stoji pred vrati (bilo je to pred letom 1905) revolucija v Rusiji, ki mora imeti za posledico tudi politično (ne socialno — Op. P. L.) revolucijo v Avstriji in Nemčiji...« (Tu je pač treba pripomniti, da praksa nemške in še celo ne avstrijske socialdemokracije ni prav nič odgovarjala takemu pričakovanju!) »...Pravilno sem predvideval rusko revolucijo, toda, ko je prišla, sem precenjeval nje intenzivnost in nje trajanje in zato tudi nje povratne učinke na zapad.« Pod vplivom poraza prve ruske revolucije 1905/1906 se je Kautsky preobrnil in se začel razvijati v smer proč od ortodoksnega marksizma. Dolgo časa je spretno prikrival ta svoj umik, dokler ni končno v svetovni vojni in po njej postal odkrit in odločen ideolog teorije postopnega vraščanja v socializem.

Tako sta se znašla desetletna ogorčena nasprotnika, Bernstein in Kautsky, ponovno v somišljeniškem objemu. Kautsky popisuje v svoji avtobiografiji to njuno zблиžanje takole: »Najine taktične diference (razlike) iz te dobe so postale brezpredmetne po (novembrski 1918 — Op. P. L.) revoluciji. Ta je ustvarila popolnoma novo situacijo (? — L. P.), ki daje taktičnim problemom povsem spremenjeni obraz.« V tistem, kar smo zgoraj razložili kot bistvo revizionizma, se je Kautsky popolnoma priključil Bernsteinu. Vsa razlika med njima je v tem, da Kautsky, sivi patriarh »ortodoksizma«, ponuja revizionistično vsebino pod znamko »marksizma«, medtem, ko jo je Bernstein prodajal pod znamko revizionizma.

Rekli smo v začetku tega članka, da je »revizionizem — le da ne v tisti obliki in ne docela v tistem obsegu, v katerem ga je zastopal Bernstein — obvladal vso socialdemokracijo«. Glede oblike smo si že na jasnem. Kako pa je z obsegom? Medtem, ko se je bil Bernstein lotil prav vseh sestavin marksističnega sistema, in jih pobijal vse križem kražem, pa je bil Kautsky res nekoliko bolj skromen. Če se držimo Ušeničnikove razdelbe marksizma v tri bistvene teorije: historični materializem, nauk o vrednosti in večvrednosti in pa teorijo o socialni katastrofi, potem dobimo pri Kautskem sledečo sliko: Teorijo o socialni katastrofi je vrgel med staro šaro in z njo vred tudi dialektiko, pojmovanje razvoja kot razvoja v nasprotjih. Ostal je torej v teoretičnem sistemu Kautskega historični materializem minus (manj) dialektika in pa ekonomska teorija Marxa minus dialektika. Dialektika pa je po Marxu oblika vsega gibanja, zakon vsega življenja in razvoja (— o tem bomo o priložnosti pisali posebej — P. L.), zato je tudi kautskyjanski revidirani »marksizem« — »marksizem brez življenja.« Kako ta izgleda, kaže ogromni sociološki spis, življenjsko delo Karla Kautskega »Der historische Materialismus«, ki je izšlo pred nekaj leti; v njem se avtor od vprašanja do vprašanja udaja meščanski sociologiji in odmika od marksistične sociologije. (Dialektike na vseh 1500 straneh ne omenja nikoli.) In ta revizionizem Kautskega je globlji od Bernsteinovega, čeprav ima nekaj manjši formalni obseg. Tako je Kautsky postal Bernsteinov pristaš in ga obenem spodrinil. Kadar danes govorimo o revizionizmu, mislimo na Kautskega in kautskyjance, ne več na Bernsteina.

ZAPISKI

Križa Ljubljanskega Zvona

Vidmarjeva »družina« je doživela neprijetnost, ki jo je moral predvidevati vsak trezen človek — razen »narodni celoti služeče kulturno delo« vršečih družinarjev: založnica Ljubljanskega Zvona je kljub vsej, strašno transcendentno (onostransko) usmerjeni nedolžnosti stražarskih izpadov razdrla čudni konkubinat med svojim denarjem in slovensko orientiranim »svobodnim duhom«. — Fran Albrecht, Ferdo Kozak, Vidmar, Leben in Udè so nato izdali sporne članke v brošuri z naslovom »Križa Ljubljanskega Zvona« ter napovedali svojo revijo.

Radi pomanjkanja prostora se v pričujoči številki ne moremo поблиžje baviti z vsemi članki. Zato se trenutno omejujemo le na splošni značaj brošure, na Albrechtov uvod in na programatično »Izjavo«.

Predvsem je treba ugotoviti, da v brošuri zaman iščeš ostro formuliranega odnosa do tistega dela Župančičevega članka »Adamič in Slovenstvo«, ki zasluži obsodbo: do Župančičeve negacije slovenskega narodnega vprašanja. Budni stražarji na široko odgovarjajo... Toda ne Župančičevemu zanikanju slovenskega nacionalnega problema, temveč Župančičevim točnim in pravilnim očitkom smeravosti, utesnjevanja in cehovstva! Vzdevek »budnih stražarjev« je za njih prav primeren. Seveda ne v smislu »avantgarde slovenstva« (za kar družina samo sebe brez dvoma smatra), marveč v smislu budnih stražarjev impotentne, tipične intelektualsko-malomeščanske ideologije. V smislu ideologije budnih stražarjev, ki je nezmožna vprašati se po materialni bazi nacionalnega problema, ki je slepa za vzročno zvezo med njim in današnjo razvojno epoho kapitalističnega sistema, ki pa z vnemo priporoča metafizični recept, naj »gredo narodi, kadar dozorevajo, ali pa po težkih nesrečah vase, se skušajo opredeliti in si poiskati odločilne znake svojega bistva« (Leben, Izkrivljena podoba). — Gospodje se ne vprašajo, z a k a j je danes nemogoč »en sam objektivni, zares avtoritativni forum, ki bi spjal v sebi vse najdragocenejše duhovne sile svojega naroda« (Albrecht, uvod). Družina pač zviška prezira tako vprašanje, m e ž i pred narodovo razredno diferenciacijo in pred razliko razrednih pogledov na nacionalni problem. Nje ne zanima, kateri razred je z ozirom na svoje ekonomske interese m n o ž n i nosilec nacionalnega boja in v kaki socialni zvezi lahko ta množni nosilec realizira svoje nacionalne tendence. Družinino plavanje po oblakih brez kompasa gre celo tako daleč, da ne išče, kaj je materialna baza izrazite antislovenske orientacije peščice slovenskega velekapitala, s katerim je živela družina v konkubinatu pri L. Z. F. Albrecht se le zadovoljuje s konstatacijo, da pri nas ni črte točnosti, kjer bi prehajale koristi posameznikov in poedinih s k u p i n v vsenarodno korist. Gospod Albrecht, kje pa je objektivna analiza, ki dokazuje, da je taka »usodna črta ločnica« sploh mogoča? No, objektivne analize družini sploh ni mar. Ona je vzvišena nad realnim življenjem. Za njo je edini kriterij v ozkih mejah malomeščanskega obzorja gibljivi »svobodni duh«. »Velika socialna vojna med mobiliziranimi razrednimi armadami (Izjava)« sicer zaposluje njenega »budnega in mislečega (prav: malomeščanskega) duha in moralno občutljivo srce«, toda ideološki sistem, ki prihaja iz razrednega središča, ji je »dogma«, naskok na »svobodnega duha«. »Kajti vse ideje, največje in tudi najbolj pereče, so se spočenjale in se bodo tudi poslej rodile samo iz nemira, nezadoščenosti in vélikega koprnenja svobodnega duha« (Izjava). Gospoda, ali ne čutite svoje nedoslednosti? Pišete o veliki socialni vojni med razrednimi armadami, govorite o »dogmi«, ki je prišla iz razrednega središča, in postavite v isti fazi tej »dogmi« kot antitezo svojega »svobodnega duha«. Kaj vam res ne more biti jasno, da je »dogma« (prav: jasna in konkretna ideja) nastala kot nujni produkt velike socialne vojne, ki

je zopet nujni produkt objektivnih materialnih razmer in pogojev?! Kam boste v tej nujnosti vtaknili svojega »svobodnega duha«, ki je prav tako nujen produkt s v o j e g a družbenega središča, seveda z razliko, da tvori njegovo družbeno središče pičli, od produktivnega procesa najbolj oddaljeni del intelektualskega malomeščanstva?! Mogoče ne bi bilo slabo, nekoliko razmišljati, z a k a j tudi izobraženstvo vseh dežel v vedno večjem številu podlega »dogmi«, in z a k a j se »svobodni duh« tako klaverno brani pred naskokom »dogmatične« miselnosti. O prvem vprašanju naj razmišljajo družinarji sami, pri drugem pa jim bomo pomagali mi. Ogleдали si bomo njihovega »svobodnega duha« o priliki podrobneje.

Iz »Krise L. Z.« se zrcali vsa ideološka impotenca tistega intelektualskega malomeščanstva, ki ga je današnji nagli razvoj sicer usmeril iz samozadovoljive letargije proti obstoječim razmeram, ki je pa nezmožno, boriti se na progresivni bazi.

A življenje se razvija z železno nujo in bo šlo mimo ter preko njih.

M. S.

Nekaj potrebnih pripomb k Bartolovi drami „Lopez“

(Konec.)

Lopezov boj je v ostalem gola herojska poza, vse ostalo njegovo »moralno« bobnenje in ogorčenje je frazersko. Te intrige malomestnih literatov-konkurentov, Lopezovih nasprotnikov, ki jih razpleta Bartol pred nami in Lopezovo zmerjanje, vse to naj bi predstavljalo neki »boj«? Ves horicont tega »boja« in teh »borcev« je horicont boemsko-filistrske kavarne. Komaj, da kje posije kak žarek resničnega življenja naroda in ljudstva v »življenje« teh papirnatih figur: baskiških, slovenskih literatov. Bartolu je šteti v dobro, da je skušal predstaviti te »borbe« med malomeščanskimi literati, ki živijo le sebi samim in svoji »umetnosti«, ki je njih glavni interes njihovo lastno uspevanje, njih glavno gibalno medsebojna konkurenca, glavna vsebina njihovega življenja — intrige, ki pri njih cvete kruhoborstvo in štreberstvo in ki seveda goje vsa sredstva, ki so jim potrebna v takem njihovem »boju za obstanek«: laž, hinavščino, zahrbtnost, brezvestnost in breznačelnost, upogljivost hrbtenice itd. Toda Bartol, sam malomeščan od glave do pete, se ni dvignil nad ta svet, mu ni postavil ozadja, ki bi se ob njem videla vsa bednost in brezpomembnost tega sveta. Njegovemu Lopezu-borcu so ti ljudje s svojimi metodami odvrtni, on sam pa se razlikuje od njih samo v tem, da je »premočten«, da se ne prodaja, da ni kruhoborec, kot vsi drugi in pa da ne intrigira in ne diplomatizira. Ta razlika je v bistvu brezdvomno velika in važna in Lopezov »premočrti« značaj je prav simpatičen, a prav nič več; kajti ostajanje pri tej razliki po-

meni ostajanje na površju. Jasno je, da literatski egocentrizem in njemu odgovarjajoče življenje in vsa moralna izkvarjenost, ki jo Bartol slika, ni nekaj slučajnega, ni ustvarjena od »hudobnih« Janezkov ala Perez-Bonus, ampak izvira iz strukture individualistične družbe. Kakor je to za nas jasno, tako Bartol tega sploh ne vidi; on ostaja v sferi morale in moralnih antitez in ne vidi, da je morala družbena tvorba. Iz tega njegovega omejenega in površnega pogleda na družbo je razložiti na eni strani mizerni horizont njegove drame in na drugi strani njegove nerealne figure, ki v njej nastopajo in pa še bolj nerealne neživljenjske odnose med temi figurami.

O tem vprašanju so pravilno pisali že nekateri drugi kritiki; ki so imenovali Bartolove figure — sence ljudi. Zato o tem le nekaj besed. Bartol pravi, da je »načelo njegove dramske psihologije — reducirati človeka na eno samo formulo«, in da njega »ljudje ne zanimajo taki kot se kažejo, marveč taki kot so«. Ta njegova psihološka teorija je popolnoma napačna in razumljivo je, da z njo ljudi in njihovega življenja ne razume in ne pozna. Le redke ljudi je možno »reducirati na eno samo formulo«, kajti ljudje niso posamezne, druga od druge neodvisne tanagrejske figurice, ena črna, druga bela, ampak so socialna bitja in odvisni od svojega socialnega miljeja, ki jih seveda tudi spreminja. Nepoznavanje življenja je seveda onemogočilo Bartolu, da bi oblikoval življenje v svoji drami. Njegova individualistična psihologija ga prav nikjer ni mogla orientirati. Tako je celo zagrešil prav absurdno neložičnost v glavni, s težavo skonstruirani dramski fabuli. Če je že dovolil Lopezu-boemu, da je oderuhu Galii z uporabo fizične sile odvzel menico, kako mu je mogel dovoliti, da prebledi in začne tako mizerno jecljati, ko mu literarni nasprotniki očitajo ta zločin? Zakaj ni Lopez ob tem očitku premočrtno branil svojega dejanja, ali pa, če ga ni mogel braniti, zakaj ga je storil? S tem moramo spopolniti zgoraj očitano sliko junaka Lopeza, pa bomo videli jasno, kak žalosten je ta Bartolov »premočrtni« borec in revolucionar.

Poseben odstavek pa je treba posvetiti še gorostasnemu Bartolovemu gledanju na ljudstvo, na tako imenovano maso ali množico. Bartol je svojemu Lopezu dal spremljevalca — konjskega mešetarja (!) po poklicu, Hasdrubala. Ta konjski mešetar je preprost človek, človek iz ljudstva, ki je v neki gostilni srečal Lopeza, poslušal njegovo grmenje proti »kulturnim lopovom in hinavcem«, se vnel zanj in njegov boj, opustil svoj poklic in začel hoditi za njim kot prvi apostol za Kristusom. Vzemimo, da je v Hasdrubalu predstavljena prebujajoča se »moralna« zavest naroda — tako kot je n. pr. Cankar v »Hlapcih« poosebil v kovaču Kalandru prebujajoči se proletarijat, toda s to temeljito razliko, da je Cankarjev Kalandar živ človek, kakršen živi in bo živel, dokler bo trajal proces prebujanja proletariata, in da je v »Hlapcih« odnos med učiteljem Jermanom in Kalandrom živ, realen in doživet odnos — medtem ko je Bartolov konjski mešetar Hasdrubal nerealna

izmišljena figura in nerealna karikatura človeka iz ljudstva, in odnos med Lopezom in Hasdrubalom skonstruiran, v življenju nemogoč odnos med intelektualcem in preprostim človekom. Bartol je izpričal tu svoje popolno nepoznanje ljudstva. Bartol in njegov Lopez gledata z domišljavega intelektualskega viška dol na to »maso«, ki po njunem mnenju ni sposobna razumeti velikih sinov svojega naroda (Bartol je v svojih črticah prav vehementen zaničevalec »mase«). Če pa se slučajno kdo iz mase približa takemu razumevanju — in to je Hasdrubal —, je pa obsojen na to, da samo sluti pravilnost idej, da ostane naiven in neumen, duhovno ničla, vreden nekaj le kot nosilec fizične sile. Bartol sam ilustrira odnos Lopez in Hasdrubala kot odnos (bivšega) oficirja do (bivšega) podčastnika; to se pravi popolna odvisnost in slepa pokornost slednjega napram prvemu, popolna nesamostojnost slednjega.

Bartol se je iz šolskih klopi presedel naravnost na kavarniške stole; ne tu ne tam ni mogel priti z ljudstvom v stik in tako je šel mimo njega. Nekje vmes pa je bil pri vojakih. Sam pravi, da je »pri vojakih spoznal odkrite in premočrtne značaje, preproste . . .«, ki jih »pri nas« (t. j. najbrže med inteligenco) ni našel. To, kar je bilo že iz teh besed domnevati, je pojasnil v nekem poznejšem članku, da so pri vojakih »postali njegova družčina podoficirji in vojaki, možje iz ljudstva«. Na prvi pogled so ta njegova individualno važna doživetja pri vojakih, ki jih tako podčrtuje — in kar je spravil tudi v »Lopez«, kjer na mnogih mestih neokusno idealizira vojaško življenje, moralo in mentaliteto —, malo čudna, saj je vojak, vsaj navaden vojak, le preoblečen civilist. Prava anti-teza je prav v tem, da je le v svojem vojaškem življenju živel z »možmi iz ljudstva«, medtem ko je sicer živel le med inteligenco. Prav nič tudi ni važno, kakšne narodnosti so bili ti »možje iz ljudstva«. Na vsak način pa je Bartol imel premalo časa, da bi ljudi iz ljudstva spoznal, jih razumel in vsaj približno doživel, tako da jih more le na eni strani idealizirati, na drugi pa karikirati. Priporočati mu je zato — nikakor ne vojaško življenje, ampak — malo daljše in bolj temeljito »druženje« z ljudmi iz ljudstva in sicer ne samo s ciljem, da bi spoznal njihovo psihologijo, ampak tudi izvor te psihologije v njihovih življenjskih, socialnih prilikah.

Predvsem pa bi moral avtor »Lopez«, ki dela videz »grenke borbe za etično prerojenje družbe« (kakor je dejal neki kritik), proučiti socialno strukturo meščanske družbe, t. j. družbe, v kateri živi. Sicer bo zidal svoje delo na pesek in streljal v slepo, kot je to napravil v »Lopezu«. Pravi sovražnik je lepo zadelan v strelskih jarkih, ki o njih naš »borec« nič ne ve. Brez poznavanja družbe, ki so njen izraz obstoječe moralne razmere, ne bo prišel nikamor. Boril se bo le proti posledicam in simptomom, ne pa proti vzroku zla. Brez dvoma nam je simpatična njegova borbenost, ki se kaže v »Lopezu« — (toda žal tako, kot smo zgoraj pokazali) — pa tudi ob drugih prilikah (n. pr. njegov članek v polemiki zaradi »Veslega vinograda« v »Jutru«) in škoda bi bilo, če bi ostal v tej ideologiji, ki v njej ne more zgrabiti vzrokov zla. Peter Lem.

Tone Čufar: Februarska noč.* Slovenska socialna literatura se izvija iz otroških pleníc. Izvila se še ni. Čeprav so ji dani vsi objektivni pogoji, to je socialna podlaga, iz katere naj raste in kateri naj bo namenjena ter književni trg, ki jo bo sprejemal, se vendarle ne more niti oblikovno niti vsebinsko otresti meščanskih literarnih ideologij. Vzrokov je treba iskati v pomanjkanju subjektivnih pogojev, to je v ideološki zaostalosti pisateljev, ki si prizadevajo pisati socialno književnost. Večji ali manjši kontakt z delovnimi množicami na eni strani ter stopnja dialektičnega spoznanja in temu spoznanju odgovarjajoče delo na drugi strani, sta prej ko slej merili vrednosti vsakega umetniškega dela, ki si nadeva ime socialne umetnosti. Železna vztrajnost klerikalne ideologije je delala in še dela napredku tega spoznanja težke ovire, ki so ga deloma popolnoma zavrle, deloma pa ga izmaličile in vrgle na napačno pot. Osnovna nota domala vse slovenske socialne literature ni spoznanje zla in konsekvence iz zla, ki bi aktivizirala čitatelja v borbo proti temu zlu, temveč sočutje, ki zapusti tudi v čitatelju le čustvo pasivnega sočutja. Onemogla obtožba je višek njene aktivnosti. Formalna stran te literature je bila do zadnjega malomeščanska jokava patetika in ne proletarski realizem.

Mlada delavska literarna generacija povojnih let pa prinaša v to književnost že nekaj več: slika realistično brez moraliziranja in pretakanja solza in skuša izražati borbena tendenco. Tudi ta mlada socialna literatura največkrat ali pa sploh ni idejno globoka, kar je treba pripisati nizkemu ideološkemu nivoju, ki sploh vlada pri nas, toda iz nje je zadihala fabrika, z vsemi svojimi potrebami, bedo, slabostmi in veličinami.

Tone Čufar je iz te literature. Njegovo ime med proletariatom ni neznano. Njegova dramatska dela se igrajo po delavskih diletantskih odrih Slovenije. »Februarska noč«, ki je prvo njegovo večje delo, je šla med delavce, kakor je šla dosedaj malokatera knjiga. Dokaz, kako si delavstvo želi dobre socialne literature. Knjiga je bila najprej predložena Cankarjevi družbi, ki pa jo je odklonila.**

»Februarska noč« je prerez jeseniškega revirja. Tone Čufar, ki je sam tovarniški delavec iz Jesenic, popisuje dogodke ene noči, iz katerih vstajajo Jesenice, kakršne v resnici so: na eni strani

* Uredništvo je prejelo o tej knjigi tudi oceno nekega jeseniškega delavca, ki je pa v celoti ne more objaviti. Posamezna zanimiva izvajanja bo citiral poročevalec pod črto. (Op. ured.)

** Z ozirom na to, da je izdala centrala »Svobode« okrožnico, v kateri svari delavce pred to knjigo, nam piše jeseniški delavec naslednje: »Pa če smo vsestransko, pošteno in iz marksističnega stališča pregledali Čufarjevo knjigo, moramo izjaviti, da nista imeli niti centrala »Svobode« niti Cankarjeva družba prav nobenega razloga onemogočati izdajo in razprodajo knjige, ki jo je delavski pisatelj z vso iskrenostjo napisal iz svojega lastnega izkustva in doživetja delavčevega gorja. In če se poglobljamo, saj se vi ne morete ponašati v nobenem, najmanj pa idejnem pogledu s svojo »kovačnico«. In kot kristalno bleščeče se sonce žareti v to solzno dolino ponižanih in razžaljenih.«

nizka stopnja razredne zavednosti, delavstvo pomalomeščanjeno, cvetoči alkoholizem, slabe strani industrijskega kraja,** na drugi strani vendarle neka stopnja solidarnosti, borbenosti delavstva za svoja progresivna stremjenja in kljub vsej veliki bedi optimizem. Čutiš, kako rastejo vse te lastnosti iz miljeja. Kako so produkt ekonomskih razmer, v katerih žive delavci.**

V štirih slikah stopi pred nas življenje jeseniške kotline. Štefanov dom z umirajočim otrokom, ki naj pokaže delavsko bedo, zabava v restavraciji kot kontrast tej bedi, nočni šihl v fabriki, ki kaže položaj delavca v produkciji in je obenem vir njegove razredne moči in gostilna »Pri mrtvi vrani«, zbirališče revirskega dna — lumpenproletarijata in odlagališče vseh tisočerih muk, ki tlačijo delavca. V okviru teh štirih slik se gibljejo: Peter, večni tip stavkokaza in delavskega izdajalca sploh, Albert, povprečni nezavedni delavec iz revirja, Vinko, Lovro in Štefan, razrednozavedni industrijski delavci, toda neaktivni in počasni v svojem spoznanju, Dorica, prostitutirana delavka, ki se vrača v svoj delavski kolektiv, iz katerega so jo iztrgale socialne razmere, Marija, Petrova žena, ki vtaplja svoj strah pred možem v divji ljubezni z Albertom, in drugi. Vsi ti ljudje so vzeti iz življenja. Dialektično rastejo iz svojega miljeja. Takšne, kakor so, vidi pisatelj prižete te ljudi na fabriko, ki je vir vsega njihovega zla in vseh njihovih dobrot. Zato ljudi ne obsoja. Moraliziranje mu je tuje. »Februarska noč« je realistična slika revirja in obenem njegova kritika, kritika tistega dela proletarijata, ki stoji ob strani neposredne razredne borbe.

Od socialnega pisatelja pa zahtevamo nekaj več kakor samo objektivno slikanje. Ne zadostuje konstatacija, da so ljudje zrastle iz razmer. Treba je najti v teh razmerah tendenco, ki vodi ven iz njih, treba je pokazati pot iz teh razmer v druge, ki bodo spremenile tudi človeka.

Za vršilca te naloge je Čufar postavil v knjigi Tineta. Tine

*** Ob konstataciji teh slabih strani dela jeseniškega proletarijata, se vprašuje jeseniški delavec: »Kdo je večji krivec? Ali vi, ki ustvarjate podlago za taka stremjenja, ali ljudstvo, ki se vsled nevednosti in raznih drugih vzrokov opoteka semtertja in išče iz neznosnega stanja samo po svoje izhoda?«

** O položaju jeseniškega proletarijata piše isti delavec naslednje: »Štefan, njegova žena in otroci, Ančka, Tine, Albert, Peter, Dorica in vsi drugi so čisti produkt na vse strani hvalisane pogodbe, katere dobrote uživajo tu zaposleni delavci. S pogodbami, ki so bile sklenjene v zadnjih letih in katere so podpisale vse tri obstoječe strokovne organizacije (SMRJ, JSZ, NSZ), so doprinesli jeseniški delavci na oltar dobička privatnemu podjetju sledeče žrtve: 300 kg premoga se je podražilo od 50 na 90 Din, 1 m³ drv tudi od 50 na 90 Dinarjev. 100% doklade so zmanjšane na zakoniti minimum 50%. Ob z uradno uredbo odpravljenih praznikih se dela z navadno mezdno. Ako se odpove tudi ta del pogodbe, se tudi v sedaj zakonito priznanih praznikih ne bo plačevalo nobenih doklad. Odpadla je družinska doklada za enega nedoraslega otroka. Reduciranih je bilo mnogo delavcev. Glavnim delavskim zaupnikom se je odvzel pogodbeno določeni čas za prednašanje delavskih pritožb podjetju. Odpravljeni prazniki se praznujejo, če to podjetje zahteva. Pogodbeno so znižane delavske mezde za 4, 5 in 6%, zato, da ne bo podjetje osnovalo svoje živilske zadruga, ki bi bila zmožna uničiti delavske konsume i. t. d. Dejanska fizična storilnost' pa se je s povečanjem obratov potrojila.«

je delavec, ki se z vso iskrenostjo vrže v borbo za delavske zahteve in se bori, dokler ga ne zmečka na šihu železo. Toda njegovo obzorje je kljub borbenosti še nejasno in neizkristalizirano. Razredno borbo reducira na vsakodnevne ekonomske borbe. Strokovne organizacije, ki so samo eno izmed sredstev razredne borbe, so njemu vse (pravo reformistično pojmovanje razrednega boja). Tine, ki bi naj predstavljal razredno zavest in moč jeseniškega proletarijata, je politično silno plitev* — kljub proletarskemu elanu in neupogljivemu borbenemu hotenju. Tudi literarno je Tine precej neživljenjski tip. Močno je idealiziran in v svojem miljeju povsem osamel. Med njim in ostalim proletariatom zeva neki prepad, ki ga Čufar nikjer ne utemelji. Njegovega položaja ne pripravi niti psihološko, o dialektiki tu niti govora. Prav tako je njegova ljubezen z Ančko nekako s silo vrinjena v ta milje. Odkod to, da je njuna ljubezen tako čista in popolna, medtem ko doživlja seksualno življenje ostalega proletarijata tako hudo krizo? — Čufar njuni ljubezni ni našel materialne baze, zato jo je vzal čisto šablonsko. Kjer je Čufar zajemal iz življenja in izkustva, je močan. Kjer konstruira iz sebe, je površen. Tako tudi ni dal Tinetu skoro nobenega vpliva na delavce in ko ga zmečka železo, ima čitatelj utis, da se za proletarijat ni nič zgodilo, da bo šlo vse po starem, da za Tinetom ni nič ostalo. Razen nemara tistih starčevih besed na koncu knjige, ki so tu zaradi dobrega konca, dialektično pa niso nujne in utemeljene.

Čufar ne gleda dialektično in to je njegova poglobitna napaka. Brez dialektike pa ni socialne literature.

Čufar se je idejno mnogo premalo dvignil iznad revirja. Kakor njegov glavni junak Tine, tudi Čufar pojmuje razredni boj preozko. Izgleda, kakor da so zanj razredni nasprotniki predstojniki, to je tehnične moči in stroji. Če trpi danes proletarijat na videz predvsem od teh dveh faktorjev, socialnemu pisatelju to ne sme zamegliti pogleda. Stroji in tehnične moči so v današnjih razmerah le sredstvo izkoriščanja, ne pa njegov subjekt ali vzrok. Odnos do predstojnika ni razredni odnos.

Socialni pisatelj mora pokazati proletariatu pot preko dnevnih ekonomskih borb v bodočnost. Čufar tega ni storil. Premalo je idejno izkristaliziran, da bi mogel dati knjigi tisto idejno vsebino, ki bi usmerila revir v odločno progresivno smer. To bo moral storiti v naslednjih svojih delih. »Februarska noč« se lepo in zanimivo bere. Dobri so opisi revirja, tovarne in dela. Čufarjeve obli-

* Točno je to občutil jeseniški delavec: »Tinetov odpor je s pozivom na delavce umesten, toda Tinetov duh je še znatno premajhen (podčrt. jaz T. B.). Delavci iz vseh ostalih slovenskih in južnih industrijskih in rudarskih revirjev so z nekakim poživiljenjem gledali na Jeseničane, ko se je vsepovsod pisalo o njihovem napredku in zmagi, toda to zmago je sijajno dobojeval nasprotnik.« Dalje isti delavec opisuje nekatere vzroke porazov jeseniškega delavstva, ki tiče ravno v konkretnih strokovnih organizacijah. Žal — iz izvenredakcijskih razlogov — ne moremo objaviti tega dela njegove ocene.

kovalne sposobnosti so nedvomne, toda če se ne bo lotil studija marksizma, njegova literatura ne bo mogla doseči potrebne nadpovprečne stopnje. Kljub vsem nedostatkom pa je »Februarska noč« močna kulturna afirmacija proletariata in zdrava antiteza meščanski literaturi. Zato jo pozdravljamo. Pozivamo pa Čufarja, da se poglobi v teoretičen studij delavskih vprašanj, kajti brez progresivne teorije ni progresivne prakse.

Tone Brodar.

B. Traven v izdaji »Nolita«. Pisatelj Traven se je pojavil nena doma v nemški literaturi. Še danes ni znano širši javnosti, kakšno je pravo ime tega pisatelja, četudi je že izšlo več njegovih del. Baje živi v Meksiki. Naj že bo, kakor hoče, njegova dela so značilna poročila o socialnih razmerah v Meksiki. Za Evropca se mogoče vidijo nekoliko pustolovska, toda v osnovi so vsekakor mnogo več. Marljiva beogradska založba »Nolit«, ki je po programu in opremi svojih knjig prav gotovo najnaprednejše knjižno podjetje v vsej državi, saj nas seznanja z najmodernejšo socialno književnostjo — v kolikor ji pač razmere dopuščajo — (v tem pogledu in v opremi svojih knjig bi zlasti slovenskim založbam lahko služila za vzgled) je izdala do sedaj že tri Travenova dela: »Mrtvaški brod«, »Blago Sierre Madre« (ki je začel izhajati tudi v »Svobodi« št. 1., l. 1933.) in »Belo rožo«. V prvem opisuje usodo mornarja brez dokumentov, v drugi nas seznanja z zlatoiskalci, ki se bore na življenje in smrt za zlato Sierre Madre, v tretji pa nam pokaže, kako ameriška petrolejska industrija prevzema meksikanska petrolejska polja, ki so do zdaj služila poljedelcem. Pohlep petrolejskega kapitalizma gre preko vseh žrtev.

Traven je soroden Jack Londonu, razlika pa je idejna. Ko je Jack London pisal svoje pustolovske romane (»Zlato«, »Hči snega« itd.), še ni bil toliko ideološko razčiščen, kakor je Traven. V »Blagu Sierre Madre« ne opisuje samo psihološkega stanja zlatoiskalcev, ki kot zveri preže drug na drugega, temveč skuša prikazati tudi ekonomsko-socialne pogoje, ki vladajo v tistih pokrajinah in katerih nujna posledica so banditi, ki pustošijo in ubijajo vse, kar dosežejo, kljub temu pa molijo in častijo boga. (Kakšne so cerkvene in verske razmere v Meksiki, je Louis Adamič poročal že v 1. št. »Književnosti«.) Kot nasprotje tem ljudem postavlja Traven Indijance, ki žive v preprostih skupnih naselbinah, da jim je pohlep »Mehikancev« in »Amerikancev« tuj. Ne razumejo razmer, kapitalizma ne znajo oceniti in zato mnogokrat izginejo v njegovem žrelu kot žrtve industrijskega imperializma, kakor nam Traven pokaže v »Beli roži«. Na videz je v teh delih polno romantike in pustolovščin, toda za vsem tem se skriva brezno socialnega zla.

Prevode vseh treh del je oskrbel J. Popović, bivši urednik »Stožera«. (»Nolit« je izdal zbirko njegovih povesti »Red mora biti«.) Travenove romane, kakor »Nolitove« knjige sploh, toplo priporočamo. (Naslov: Izdavaško preduzeće Nolit, Beograd, Dobročina 6.) — Po poročilu V. Ivanuše.

K članku »Psihoanaliza in individualna psihologija v teoriji in praksi« nam je poslal g. dr. K. V. te-le pripombe: Historični materializem nam proži nujnost sinteze njenih pozitivnih elementov z materialističnimi elementi psihoanalize, z njeno znanstveno metodo. Skompleksom manjvrednosti hoče razumeti Alfred Adler vse psihične manifestacije. Razumeti jih more, tolmačiti jih pa ne more! Če je Alfred Adler mnenja, da ljubi perverznejš nenormalno formo, ker ga normalna ne zadovolji, razume pač, zakaj je ta perverzen. Raztolmačiti nam pa ne more, zakaj se manifestira ravno ta in ne kaka druga forma perversnosti, kar nam raztolmači ravno psihoanaliza. Tu je Adlerjeva individualna psihologija, ki je zamenjala dinamični princip ugodja (analitičen pojem) z dinamiko kompleksa manjvrednosti (sintetičen pojem) in se tako oddaljila od materialistične baze, brez znanstvene metode. Adlerjeva individualna psihologija, ki naj bi postala centralna veda izven ostalih ved, idealistična v svojem pojmovanju, kaotična v tehniki dela, posebno na terapevtičnem področju in brez odrejene metodologije, je našla gotove protivnike, ki so poborniki materialistično dialektičnega pojmovanja v individualni psihologiji.

Tako je Manes Sperber mnenja, da je treba smatrati individualno psihologijo za sociološko-biološko vedo. V njej je torej poudaril sociološki in somatološki moment in jo opredelil kot materialistično dialektično vedo v historični materializem, kamor spada svetovna zgodovina človeštva, sociologija in torej Manes Sperberova individualna psihologija kot del slednje. Med poborniki takega pojmovanja individualne psihologije je znan Sperberov sodelavec Otto Müller Main. Tako se vežejo dialektično pozitivni elementi Adlerjeve individualne psihologije, med katerimi je najvažnejši socialni element, s pozitivnimi elementi psihoanalize, z njeno znanstveno metodo, a sedaj brez enostranske, individualistične interpretacije, v sintezo socialne psihologije, ki spada kot del sociologije v historični materializem.

»Torej bo nekoč Bog sam rešil semitsko vprašanje«, piše »Slovenec« od 15. jan. 1933, kajti »po sv. Pavlu (Rimljanom 11, 25) bodo tudi židje nekoč postali katoličani«. Ko napoči ta »Slovenec« »nekoč«, bo židovsko vprašanje — rešeno. Kako pa dotlej, to je ta čas, dokler se ljudje sami — brez božje pomoči menda — pečamo s tem vprašanjem? Dotlej je pač treba koketirati — včasih prikrito, včasih pa čisto odkrito (po vzgledu rajnkega dunajskega župana Luegerja, ki je svoj čas z antisemitsko gonjo spravił krščanske socialce med avstrijskimi Nemci na površje) — z antisemitizmom. »Slovenec« razlaga, da »se človeška družba, ki se v svoji oholosti (sic!) odreka nadnaravnemu odrešenju in z druge strani kriči po najprimitivnejšem osvobojenju, zavestno ali podzavestno meče v naročje Izraela. In tako dva največja sodobna protivnika, kapitalizem in socializem, stojita pod inspiracijo in v lasti Židov.

To dokazujeta Wallstreet v New Yorku in Kreml v Moskvi«. Ko bo nastopil »nekoč« in bo bog sam posegel v semitsko vprašanje tako, da bodo Židje postali katoličani — tedaj se bodo židovski kapitalisti na korist katoliškimi kapitalistom odpovedali svojim tovarnam, trgovinam, bankam, delniškimi družbam in borznim špekulacijam, denarju in dobičku, židovski proletarci se bodo pa odrekli »židovskemu socializmu« — na čegavo korist? Pač ne na korist katoliškemu proletarcem, marveč kapitalistom. Saj bodo Židje, ko postanejo katoličani, ravnali po vzgledu — katoličanov! Ali ne bo bog tedaj spraval v malo čudno situacijo katoliških kapitalistov, ki danes kričijo, da je kapitalizem brezbožna, židovska inspiracija in last, sami pa prav zadovoljno sesajo pri njegovem vimenu, — dokler gre?!?

Univ. prof. dr. Peter Skok in »kranjska špraha«. V božični številki zagrebških »Novosti« štev. 355. l. 1932. se je na veliko razpisal dr. Skok o Ilircih. Kot zapozneli Ilirc savske banovine se je moral obregnuti ob slovenski jezik. Storil je to takole: »Slovenačko odstopanje od ilirskog pravca i tvrdoglavo ostajanje uz svoju 'šprahu' nije u stvari ništa drugo nego kranjsko-alpinska ograničenost pogleda, koja općeno karakteriše njemačko-alpinski tip mišljenja.« To piše »znanstvenik«, ki priobčuje nekatere svoje sestavke v publikacijah ljubljanske univerze!! Rekli bi, da njegov članek »općeno« njega »karakteriše«. — (Zdi se, da je nekaterim ljudem, kar se »ograničenosti pogleda« tiče, neposredna bližina domovine krapinskega pračloveka še danes naravnost usodepolna.)

I. Ehrenburg: Španija danes. Tako je naslov knjigi, ki jo je po svojih potopisnih studijah napisal Ehrenburg. V njej vsestransko popiše razmere, ki vladajo v španski republiki. Za delovno ljudstvo se ni spremenilo nič. Knjiga je v Španiji dvignila ogromno prahu. V nekem kraju, kjer so prebivalci brali odlomek iz svojega življenja, je vzbudila v kmetih puntarski duh, ker so šele iz knjige spoznali, v kakšnih socialnih razmerah prav za prav žive. Neki republikanski časopis je zato pozival državnega pravnika zoper Ehrenburga, o katerem je trdil, da je Španec in ne Rus. Zahteval je zaplembo knjige v Španiji in »diplomatski pritisk«, da se onemogoči tudi v inozemstvu. Da, resnica je pač nekaj strašnega. Samo to je usodno, ker je trajno nihče ne more zatreti.

Franz Mehring: Literarna zgodovina I. d. Od Calderona do Heineja, II. d. od Hebela do Gorkega. Nemški publicist in literarni kritik Mehring (1846—1919) je v teh dveh knjigah dal prve poizkuse dialektično-materialistične kritike o leposlovju. Na raznih delih svetovne literature dokazuje njih povezanost z ekonomskim položajem okolice in dobe, v kateri so dela nastala. Vsakdo, ki hoče nekoliko jasnejših pogledov na umetnost, kakor sta mu jih dala šola in slovenske revije, mora vzeti ti dve knjigi v roke in ju temeljito prestudirati. Prav tako opozarjamo na razpravo I. Plehanova: Umjetnost i socijalni život, ki jo je izdala zagrebška re-

vija »Književnost« (Zagreb, Preradovićeve ulica 8/IV. kat). Plehanov je v ruski literaturi prvi uvedel literarno kritiko na osnovi dialektičnega materializma. Poleg drugih sestavkov je napisal studijo o Henriku Ibsenu, ki je izšla tudi v srbskem prevodu. Od Mehringa priporočamo še obširno studijo »Die Lessinglegende«. (I. H. W. Dietz Nachfolger, Stuttgart, 326 strani — Zur Geschichte und Kritik des preußischen Despotismus und der klassischen Literatur.) O umetnosti splošno s stališča dialektičnega materializma piše Lu Märten v knjigi: Wesen und Veränderung der Formen — Künste. (Podnaslov: Resultat historisch-materialistischer Forschungen. Verlag für Literatur und Politik, Wien VIII.) Nadalje Plehanov: Tolstoj im Spiegel des Marxismus. (Ista založba kot pri Lu Märten.)

O novi ruski muziki ne vodimo pri nas skoraj nobenega računa. Če bi človek včasih ne bral manjša ali večja poročila v tujih listih, bi skoraj lahko mislil, da je Rusija izgubila ves smisel za glasbo in jo prepustila emigrantom. Da temu ni tako, izpričujeta že dve ruski številki »Anbrucha«, nemškega mesečnika za moderno glasbo. Zlasti v drugi številki dobi čitatelj precej nazoren vpogled v novo rusko glasbo. V članku »Glasba novega sveta« poroča Paul Weiss o ciljnih zveze proletarskih glasbenikov, ki jim je osnova programa marksizem-leninizem, odnosno dialektični materializem. V daljših izvajanjih dokazuje, da je vsa umetnost razredna, tako tudi glasba. Proletarski glasbeniki črpajo iz 1. ljudske glasbe, v kolikor se v njej zrcali zatirana kmečka bednota ali osvobodilno gibanje zatiranega naroda, 2. iz meščanske glasbe, v kolikor izhaja iz revolucionarne dobe meščanstva, ko je kot tretji stan tvorilo večino družbe in zastopalo vse zatirance zoper fevdalizem. Kot svoje učitelje smatrajo predvsem Musorgskega in Beethovena. Drugi članek navaja te nove opere: Triodin: Stenka Razin, Zolotarjev: Dekabristi, Paščenko: Orlovski punt, Korčmarjev: Vojak Ivan (motiv iz februarске revolucije), Krein: Zagmuk (Upor sužnjev v stari Asiriji), Potocki: Proryv (iz državljanske vojne), Knipper: Severni veter (Obravnava tragično epizodo iz revolucije, ko so angleški imperialisti 1918 v Baku ustrelili 26 komisarjev. Šlo je seveda v resnici za petrolejske vrelce, katerih so se hoteli Angleži polastiti — podobna je sedanja afera med Anglijo in Perzijo. Znani ruski pesnik Sergij Jesenin je o usmrtni 26 komisarjev napisal krasno pesem »Balada o 26«), Dešov: Železo in jeklo itd. Nadalje poroča številka o radiju, baletu, tonfilmu itd. Paul Lamm piše o Musorgskega delih, ki jih je predelaval Rimski-Korzakov itd. Programatični uvod številki je napisal Lunačarski.

Značilna izjava dr. Gavelle o operni režiji. Ob priliki uprizoritve Charpentierjeve opere »Luize« v Pragi, ki je v režiji dr. B. Gavelle in pod taktirko Artura Lucana dosegla izreden uspeh, sta omenjena izjavila zanimive misli o operni režiji in dirigiranju. Tako je med drugim dejal dr. Gavelle, da ne pozna posebne razlike med

dramo in opero, ker je predvsem iz ene in druge izrastel ter je v začetku svoje režiserske karijere obe v enaki meri režiral. Poleg tega je kakor v drami tako tudi v operi dramatsko dejanje, torej dejansko isti dramatski izraz, osnova, a vseeno je, ali pride v govorom ali s petjem do izraza. Edina večja težava je samo v pogostih spopadih z dirigenti, katerih kategorični imperativ mnogokrat preide mnogo stvari, ki jim je režiserjeva zamisel namenila večjo vlogo. Dirigent namreč stoji vedno na strani partiture in važnejša mu je kakšna pikica ob noti, četudi gre na račun vsega dramatskega dogajanja in živega pokreta dejanja. Dirigent Arturo Lucan pa je označil kot eno izmed glavnih dolžnosti opernega dirigenta, da ostane čim bolj v ozadju, ostavljajoč tako tem več prilike ostalim sodelavcem. V tem, pravi, je poglobljena razlika med opernim in koncertnim dirigentom, kjer je on — danes kakor nekoč — četudi nezasluženo središče zanimanja.

Obstoj in izhajanje »Književnosti« je materialno zagotovljeno po številu plačujočih naročnikov, po posebni požrtvovalnosti nekaterih njenih prijateljev, ki se jim prav iskreno zahvaljujemo in po naklonjenosti gg. inserentov.

Toda pri tem se ne smemo ustaviti! Obseg »Književnosti« se mora na vsak način povečati. Gradiva, ki nam ga pošiljajo sotrudniki, je vedno preveč in zaradi pomanjkanja prostora ostaja mnogo vprašanj neobdelanih, mnogo stvari neomenjenih, mnoga razmotrivanja moramo stisniti na manjši, nedostaten prostor; nekateri sotrudniki pa še čakajo, da jim sporočimo, ali bo kaj prostora. Zato smatramo povečanje »Književnosti« za najnujnejšo, za prvo svojo nalogo.

»Književnost« je vzknila in raste iz požrtvovalnosti prepričanih ljudi. Ona ni še v stanju — to je treba omeniti radi nekih škodoželjnih namigov —, da bi mogla honorirati delo svojih sotrudnikov, in stremi zaenkrat preko te svoje dolžnosti le k povečanju svojega obsega.

To povečanje pa je možno le na podlagi pridobivanja novih plačujočih naročnikov. Zato: **Širite »Književnost«!**

Za kaj vse proglašajo Kristusa: »...Tudi Kristus in apostoli so bili dobri patriotje... Cerkev je po vzgledu svojega ustanovitelja vsak čas odobraval pravi nacionalizem.« Tako je govoril novi dunajski nadškof dr. Innitzer, kakor čitamo v »Slovencu« 10. januarja 1933. V nadaljnjem dr. Innitzer izvaja, da »narodno čuvstvo ne sme biti pretirano« in da »ne smemo postavljati narodnost nad državo in vero,« dalje, da ne smemo pozabiti na »skupni izvor človeškega rodu«.

Malo prehudo ignoranco, kar se marksizma tiče, razkriva uredništvo »Slovenije«, ki sestaja iz starejših gospodov, ki so pač imeli desetletja čas, da svojo splošno izobrazbo tudi glede marksizma spopolnijo! V 1. št. (1933) »Slovenije« čitamo: »Ni ga nauka, ki bi zanikoval bolj dosledno vsakteri (!) vpliv

osebnosti na razvoj človeštva, kakor ekonomični materializem« (tako imenujejo marksizem). V 3. št. se vračajo še obširnejše k istemu problemu: »Marks je prav za prav (!) učil malopomembnost osebnosti in razlagal sleherni razvoj človeške družbe iz njenih gospodarskih osnov... Tako se torej Marksuz sploh niso zdele potrebne (!) velike osebnosti, in edinole gospodarske, produkcijske razmere so tiste, ki gibljejo ljudstva in delajo (!) resnično zgodovino...« In tako dalje. Po Marxu »delajo ljudje svojo lastno zgodovino, toda ne delajo jo kar tako, kakor jim pade v glavo iz ničesar (aus freien Stücken), ne delajo je v okolnostih, ki so si jih sami izbrali, marveč v okolnostih, ki so jih našli...« (=18. brumaire 1. stran). Po »marksizmu«, kakor ga pozna »Slovenija«, pa menda ne delajo ljudje (osebnost) zgodovine. Po Marxu, kakor ga pozna »Slovenija«, »niso potrebne velike osebnosti...« da, prav bedasto izgleda njen »Marx«, ki je menda učil, da je vse eno, če je »osebnost« neumna ali pometna, pasivna ali aktivna, velika ali mala, če kaj ve in zna ali pa nič... Ta bedasti »Marx« pa obstoja zgolj v fantaziji ignorantov. Samoslovenecem se ne zdi vredno poučiti se o marksizmu, saj to ni »tvorevina slovenskega duha«, saj ni privrel »iz čistega slovenskega studenca« (prav tako je s samorusi, samojugoslovani, s samonemci, s samojaponci itd.) — a pobijati nekaj, kar ni marksizem, kot »marksizem« — za to so pa takoj pripravljene, kajti tako pobijanje je čisti izraz originalne samoslovenske (samoruske itd.) ignorance...

Te pametne besede je zapisal »Slovenec« od 20. jan. 1933 v polemiki z »Jutrom« pod točnim naslovom »Katoliška vzgoja mladine je — anahronizem«: »Kdor je proti veri, proti krščanstvu, proti katolištvu, naj to odkrito priznava in se proti katolištvu odkrito bori kakor mož z odprtim vizirjem (kakor na primer to dela Stalin), ne pa kakor delajo ti »naprednjaki«, ki igrajo dve vloži hkratu, tako da nikoli ne veš, koga imaš pred seboj. Respekt pred možmi, duševnim obojčkom pa gre samo pomilovalno zaničevanje!« Res prizor za bogove: Klerikalci delajo spricho polovičarskih »naprednjakov«, spricho teh vernih krščanskih, katoliških liberalcev, ki se protivijo temu samo, da bi se kleriki pečali s klerikalno politiko, poklone odkritim ateistom in špocialno Stalinu! »Slovenski Narod« od 20. januarja 1933 je takole reagiral: »Dragi prijatelj »Slovenec« in vi vsi, ki ste zbrani okrog njega, ali se zavedate, kaj ste napisali?... Najbrže si Stalinov pri nas sami najmanj želite, pač pa ste lahko zadovoljni s takimi, ki o njih nikoli ne veste, koga imate pred seboj. Če bi bilo pri nas več Stalinov in manj takih, bi tudi vi drugače plesali, gospodje vitezi krščanstva, reci cerkvene bisage.« Izgleda, da ima »Narod« tudi prav. Ali se bo »Slovenec« ravnal po njegovem dobrohotnem nasvetu in si v bodoče ne želel za nasprotnike odkritih mož?

Ob koncu šolskega leta 1932 so našteji v Sovjetski Uniji 17,730.000 osnovno šolskih učencev, 2,700.000 srednješolskih učencev napram 15,400.000 osnovnošolcev, odnosno 1,980.000 srednješolcev leta 1931 in nasproti 5,200.000, odnosno 300.000 v letu 1914. Število šol (osnovnih in srednjih) je naraslo od 78.000 (leta 1914) na 132.600 v letu 1930 in na 152.600 v letu 1931. V mestih Sovjetske Unije gredo vsi osnovnošolski učenci avtomatično v srednje šole. — Število prebivalcev Sovjetske Unije v letu 1932 znaša 163,166.000 — to je 21 milijonov več kakor leta 1917. — Število velemest z nad 100.000 prebivalci se je dvignilo od l. 1926 do 1931 od 31 na 46, z nad 50.000 do 100.000 od 60 na 66, z nad 20.000 do 30.000 od 135 na 148. — Presežek porodov je znašal v Rusiji leta 1913 — 2,320.000, v Sovjetski Uniji leta 1930 pa 2,986.000. V zapadni Evropi je presežek porodov v istem času padel od 3,379.000 na 3,064.000. V evropski Rusiji je leta 1913 na 1000 rojenih umrlo v prvem letu življenja 272,9 otrok, leta 1930 pa 172,6.

Miroslav Krleža: Zbrani spisi. Zagrebška založba »Minerva« je pričela v lepi opremi izdajati zbrane spise enega izmed najznačilnejših pisateljev socialne smeri v Jugoslaviji — Miroslava Krleže. To, da izidejo njegova dela v 18 knjigah že danes, je prav gotovo znak zmage socialne književnosti. Prav posebej je treba omeniti založnico, ki se je odločila izdati domačega avtorja, ko večina drugih založb s prezirom ali pa celo s posmehom gleda na domačo literaturo. Večina založb izdaja prevode in se istočasno izgovarja, da ni dobrih

originalnih del. Eden izmed predpogojev razvoja domače literature je tudi možnost izdajanja. Če pisatelj ne najde založnika, ne more izdajati svojih del in brez izdaj tudi ni razvoja.

Kaj pomeni Krleža v literaturi, ni treba tukaj poudarjati. Omenimo samo, da je dosegel v Ljubljani z dramo »Gospoda Glembajevi« popoln uspeh, kljub raznim govekarjskim izpadom senilnih reakcionarjev, ki jim je vsaka bolj odkritosrčna beseda — odveč. Marsikdo si danes — od Cankarjeve smrti naprej — ne upa več pogledati resnici v oči in zato nasprotuje vsakemu svežemu podvigu ljudi, ki so se predrznili trgati krinke z obrazov. Kot prva knjiga so izšli »Glembajevi«, ki prinaša drame »Gospoda Glembajevi«, »V agoniji« in »Leda«. Poleg teh so novelistične skice raznih Glembajevih. Zanimiva je uvodna »monografija« z rodovnikom Glembajevih. Pisatelj prikazuje v tej knjigi razkroj zagrebške bankske familije, ki pa je pokazan s takih vidikov, da ta razkroj ni značilen samo za zagrebško družbo, temveč za kapitalistično družbo sploh. Z istim problemom razkroja se bavi druga knjiga »Povratak Filipa Latinovića, le da po vsestranski analizi zastaja za dramo »Gospoda Glembajevi«. V tretji knjigi (»Eseji«) so zbrani razni eseji (O Krajčevićevoj lirici, Lirika Reinera Marije Rilkea, O patru dominikancu Jurju Križaniću, Madžarski lirik Ady Endre, Marginalije iz slike Petra Dobrovića, O Vladimiru Beciću, George Bernard Shaw, O njemačkom slikaru Georgeu Groszu itd.), v četrti (»Lirika«) pa starejše pesmi. V samozaložbi je izdal Krleža knjigo »Moj obračun s njima«, v kateri je razkrinkal posamezne zagrebške zastopnike malo-meščanske kritike, ki so po svoji mentaliteti in metodah zelo sorodni slovenskemu govekarjanstvu, ki ga je Cankar tako sijajno ožigal v »Krapanovi kobili«. Ker nameravamo ob priliki pisati o Krleži podrobneje, se danes ne moremo spuščati v podrobnejše razpravljanje, pač pa vsakomur, ki zmore materialna sredstva, zbrane spise najtopleje priporočamo.

Književnik, hrvatski književni mesečnik (Zagreb, Preradovićeve ulica 8/IV.) prinaša v 1. številki 1933.: Milan Durman: Studija o Zoli, Louis Adamić: Razvoj američkog individualizma, Pantelejmon Romanov: Ženska pisma (Nastavak 1.), Pavao Szabó: Zabokrečine, Stjepan Planić: Arhitektura i društvo, F. R.: »Socialni tjedan« Središnjeg katoličkog saveza, Vodstvo Dramskog Studija: Programatske i idejne smjernice Dramskog Studija itd.

Drobiž. Ustanovitelj moskovskega Hudožestvenega teatra Stanislavski je pred kratkim obhajal svojo sedemdesetletnico in petdesetletnico dela. Proslava jubileja je bila zelo svečana. Stanislavski, ki že nosi najvišji častni naslov »ljudski umetnik«, je bil ob tej priliki odlikovan z redom »Delavske zastave«. — Reakcija je povsod na delu. Na Dunaju pripravljajo uprizoritev drame Dušinskega: »Cesar Franc Jožef avstrijski«. Toda še predno je prišlo do predstave, so se gotovi aristokrati, ki seveda v drami nastopajo, tako razburili, da je prišlo do javne polemike. Najzanimivejši pa je izid. Ravnateljstvo in zaposleni fevdalci so se pobotali na ta način, da so poslali nekega bivšega dvornega »uradnika« k vajam, da zdaj kontrolira režiserja in igralce. Tako bo menda ob premijeri drama »aristokratsko in zgodovinsko neoporečna«. — V Berlinu so imeli tudi gledališki skandal pri drami: »Bog, cesar in kmet«. Demonstrirali so seveda hitlerijanci in klerikalci. Ravnateljstvo je dramo vzelo z repertoarja, Zveza gledaliških kritikov pa je javno protestirala proti demonstraciji prav tako, kakor je grajala ravnateljstvo, ki je uprizoritev ustavilo. V izjavi je poudarila, da umik uprave ni bil umesten, ker bo sicer v bodoče vsak neodgovorni element posegal v umetniške zadeve. — Ugledni kritik mlajše katoliške generacije g. France Vodnik, ki je poleg tega še pesnik, je v svojem podlistku v »Slovencu« o angleškem detektivskem pisatelju Chestertonu dočkal, da je pri nas zlasti znan kot konvertit. Zelo zanimivo in značilno, če kdo dožene pri pisatelju detektivskih povesti, da je postal katoličan — prav tako, kakor je zanimivo, da je baje eden izmed starejših katoliških pisateljev očitil g. Vodniku — brezbožnost ali menda celo blasfemijo. Tako bomo mogoče nekega dne čitali, da je tudi g. Vodnik postal konvertit, kar bo gotovo najbolj znano in mogoče tudi najbolj značilno za njegovo poezijo in kritike. Zlasti gledališke. —

Dnevna kronika

ENA ŠTALCA, EN PASTIR. V duhovnem templju se je zbral cvet naroda. Spredaj Poduhovljeni v angelskih oblačilih, zadaj Humanisti naturalisti — napol ateisti, od zunaj so se rinili h kropilnemu kamnu Materialisti deterministi — ateisti. K oltarju je pristopil novomašnik Ložarjev Rajko. Orgle so zasople in zadonela je veličastna himna Confusiones.

NARAVOSLOVSKI VIDIK.

»Zakaj, povej si se razpeti dal?«
sem prašal ga s sovražnimi očmi,
on mi z ljubečimi je odgovoril —
in pal sem v nič pred njim.

Ložarjev Rajko te je poučil, Zupančič, da je bila tvoja »Vizija« zmotna. V SVINJAKU. Zbrali so se in šli na poslednji boj za Slovenstvo. Nosili so cepce, motike, krampe, vile in polna vedra gnojnice. Spredaj je hodila Krpanova kobila z lesenim križem med ušesi. Pljuvali so v Zarje Vidove, Jacinta je umirala pod težkimi škornji, ko je mili narod izbruhnil.

JARČEVO SPREOBRNENJE. Berite zadnji stavek epiloga v njegovem romanu »Novo mesto«, izdala Jugoslovanska knjigarna!

»In je utihnil, kakor da je stopil v svetišče, kjer naj govori On, ki ga je našel« v založbi.

Spiridon.

Opomba uredništva in uprave.

3. številko smo morali radi pomanjkanja prostora povečati, kar je združeno z novimi stroški. »Književnost« dobiva vedno več odziva, vedno več sotrudnikov in čitateljev. Toda treba je predvsem povečati število naročnikov, da bomo »Književnost« stalno lahko izdajali v večjem obsegu. Mnogim smo poslali 1. in 2. štev., ki še do danes niso niti številke vrnili, niti nakazali naročnine. Izjemoma jim pošiljamo še 3. štev. ter apeliramo na njihovo čast, da nam ali plačajo naročnino ali pa vse tri številke vrnejo. Če pa ne bodo storili niti enega niti drugega, jih bomo morali terjati po svojem pravnem zastopniku, s tem pa se bodo stroški na račun dolžnika povečali. Toda upamo, da nam tega ne bo treba storiti, ker bo po prejemu 3. štev. čutil vsakdo toliko odgovornosti in časti v sebi, da bo izpolnil svojo dolžnost. Nove naročnike, ki so prejeli samo 2. in 3. štev. prosimo, da nekoliko potrpe, ker nam je 1. številka trenutno pošla.

Prejeli smo: I. Podlesnik: Spomini iz Ljubljane. (Samozaložba.) — Božidar Jakac. Izdanje Umetniške matice. Ljubljana 1932. — G. Plehanov: Umjetnost i socialni život. Izdaja »Književnika«, Zagreb, Preradovićeve ulica 8/IV.

Širite, naročajte in podpirajte »Književnost«!

Plačujte naročnino!

ORIENT, DRUŽBA Z.O.Z.

LJUBLJANA
DUNAJSKA CESTA 14

tvornica olj, barv, fir-
neža, lakov in stekle-
nega kleja. — Zaloga
steklarskih in pleskar-
skih potrebščin.

CANADIAN PACIFIC RLY Co.
za Canado in Zedinjene Ameriške države

Ljubljana
Miklošičeva c. 15

Pojasnila dobite
brezplačno

Telefon števil. 20-37

Sukno, kamgarni, lodni
itd. za obleke v največji
izberi in najceneje nudi

SPECIJALNA TRGOVINA

Novak, Ljubljana

Kongresni trg 15 (Naspr. Nunski cerkvi)

Zlato naših hranil

Jajnine

Makaroni, spageti, juhine zakuhe

SOCIJALNO ZAVAROVALNO DRUŠTVO

„HUMANITAS“

REGISTRIRANA POMOŽNA BLAGAJNA

V LJUBLJANI, NOVI TRG 5

zavaruje svoje člane ali njihove svojce za slučaj smrti po načelu medsebojne pomoči. Pristojbine so tako majhne, da omogočajo tudi sodelovanje gmotno najšibkejšim slojem. Karenčna doba pol leta, oziroma eno leto. Društvo je pod stalnim nadzorstvom Kr. banske uprave Dravske banovine v Ljubljani po določilih zakona z dne 16. julija 1892, drž. zakonika št. 202. Vsa pojasnila dobite v društveni pisarni na Novem (Turjaškem) trgu 5. Uradne ure so vsak dan, razven nedelj in praznikov od 8. do 12. dopoldne in od 3. do 6. popoldne. Za pismene odgovore priložite 2 Din v znamkah. Zahtevajte takoj prospekte in pristopne izjave.